

Etika a morálka při výchově dětí v rodině a ve společnosti

Veronika Růžičková

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Růžičková**
Osobní číslo: **H138099**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Etika a morálka při výchově dětí v rodině a ve společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- vymezení jednotlivých pojmů;
- styly výchovy v rodině;
- rodinu a její funkce;
- morální hodnoty;
- možné příčiny selhávání tradičních hodnot v rodinách.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum (kazuistiky) na přiblížení vztahů mezi dětmi a rodiči.

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen přípouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 14.2.2016

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na etiku a morálku při výchově dětí v rodině a ve společnosti. Práce je rozdělená do dvou částí teoretické a praktické. Teoretická část popisuje výchovu v rodině, výchovné styly, etiku a morálku při výchově, možné příčiny selhání výchovy v rodině. Praktická část je zpracována prostřednictvím kvalitativního výzkumu, který byl proveden formou kazuistik. Ty měly za úkol zjistit, kvůli jakým příčinám selhává výchova v rodině.

Klíčová slova: děti, rodina, výchova, etika, morálka, výchovné styly

ABSTRACT

Bachelor thesis is focused on ethics and morality in the upbringing of children in the family and in society. The task is divided into the theoretical and the practical part. The theoretical part describes upbringing in the family , educational styles, ethics and morals in upbringing and possible causes of the failure of upbringing in the family. The practical part is processed by means of qualitative research which was conducted through casuistry. Which was supposed to find the causes of the failure of upbringing in the family .

Keywords: children, family, upbringing, ethics, morality, education styles

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Renatě Oralové za odborné vedení a cenná doporučení, které mi poskytla při vypracování mé bakalářské práce. Děkuji rovněž mé rodině za poskytnuté zázemí, pochopení a trpělivost. Rovněž přátelům za povzbuzení a podporu.

OBSAH

ÚVOD.....	7
I TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 DÍTĚ A RODINA.....	9
1.1 RODINA A JEJÍ FUNKCE.....	9
1.2 FUNKCE RODINY.....	10
2 VÝCHOVA VE SPOLEČNOSTI A V RODINĚ.....	12
2.1 VZTAHY MEZI RODIČI A DĚTMI.....	12
2.2 PŘÍSTUP K RODINNÉ VÝCHOVĚ.....	13
2.3 RODIČOVSTVÍ.....	14
2.3 STYLY VÝCHOVY.....	15
2.4 VÝCHOVA A PROSTŘEDÍ.....	18
3 ETIKA A MORÁLKA.....	21
3.1 ETIKA A DĚTI.....	21
3.2 MORÁLKA.....	22
3.3 PROČ DĚTI UČIT UZNÁVAT ZÁKLADNÍ MORÁLNÍ HODNOTY.....	23
3.4 MORÁLKA A DĚTI.....	25
4 MOŽNÉ PŘÍČINY SELHÁVÁNÍ TRADIČNÍCH HODNOT V RODINÁCH.....	26
4.1 VZÁJEMNÁ KOMUNIKACE RODIČ - DÍTĚ.....	26
4.2 DŮLEŽITÉ BODY KOMUNIKACE.....	28
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	31
5 VÝZKUM PŘÍČIN SELHÁNÍ VÝCHOVY V RODINĚ.....	32
5.1 METODY A CÍLE VÝZKUMU.....	32
5.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE (KAZUISTIKY).....	33
5.3 INTERPRETACE A ANALÝZA VÝSLEDKŮ.....	47
5.4 DÍLČÍ ZÁVĚR Z PŘEDLOŽENÝCH KAZUISTIK.....	48
ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	51
CITOVANÉ PRÁVNÍ NORMY.....	52
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	53
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	54

ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje etice a morálce při výchově dětí v rodině a společnosti. Rodina je základní prvek společnosti. Většina lidí má ve svém životním plánu zplodit potomka. Není to jen povinnost mít svého následovníka, odškrtnout si položku na seznamu. Je to i zázrak, štěstí, radost mít dítě. Zpočátku může být vše v pořádku. Přesto se může stát, že rodina nefunguje tak jak má. Vychovat dítě v rozumného jedince je velký a těžký úkol. Rodiče čtou množství odborných knih o správné výchově. Jedna z důležitých věcí je i správná etika a morálka. Nestojí samostatně, ruku v ruce jde i s výchovnými styly, hodnotami, funkcemi rodiny. Mnoho lidí si může myslet, že to je již natolik známé téma, že už se k tomu říci více nedá. Ne každý si však uvědomí, že morálka a etika nepojednává jen o slušném vychování (dítě pustí sednout seniora v městské hromadné dopravě) nebo etice (dítě se nebude smát člověku se zdravotním postižením). Má i spoustu dalších významů. Dítě může vyrůst v samostatného nezávislého jedince se sebedůvěrou. Předáváním těchto morálních hodnot se může společnost dále vyvíjet.

Cílem bakalářské práce je zjistit možné příčiny selhání výchovy v rodině. V teoretické části své práce se zaměřím na vyznačení pojmu rodina, její funkce, výchova v rodině a ve společnosti. Následující kapitoly se zaměří na popis morálky a etiky. Poslední kapitola v teoretické části se zaměří na možné příčiny selhávání tradičních hodnot v rodině.

Předmětem praktické části bude realizován kvalitativní výzkum formou případových studií (kazuistik) rodin s cílem zjistit příčiny selhání výchovy v rodině. Toto téma jsem si vybrala, neboť mě velmi zajímá a především proto, že mě tato problematika doprovází při každodenní práci s dětmi a rodinami. Poznatky získané v této práci by mohly být přínosné studentům, pracovníkům OSPOD a sociálním pracovníkům neziskových organizací, i všem, kteří se problematikou rodiny zabývají a zajímají se o ni. Bakalářská práce je spojena i se sociální pedagogikou, která se mimo jiné zabývá i poruchami rodičovství a výchovy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. DÍTĚ A RODINA

„Dle sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte, část I“: Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního předpisu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.¹

„Děti jsou nádherný dar. Hluboko v srdci to víme, ale někdy to zapomínáme. Každý pátý manželský pár má problémy s plodností a tak ví, jaký dar děti jsou. Stejně tak to vědí i rodiče, jejichž děti zápasí s nemocí nebo zraněním. Jakmile začne naše děti něco ohrožovat, ihned si uvědomíme, jakou pro nás mají cenu a jak malou cenu má všechno ostatní.“²

1.1 Rodina a její funkce

Když se řekne rodina, každý z nás si představí rodiče a dítě. Každý z nás má, ale jinak fungující rodinu. Někteří rodiče jsou rozvedeni, v některé rodině je více dětí, v některé rodině může být postižené dítě, některá rodina mohla ztratit blízkou osobu jako je jeden z rodičů nebo dítě, a některá rodina vznikla až po osvojení dítěte nebo přijmutí dítěte do pěstounské péče. Co je ovšem důležité je, jak rodina funguje a jak zvládá výchovu dítěte, učit znát děti hodnoty, mít nějaké rituály, učit jej morálce a etice.

„Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu.“³

Funkce rodiny jsou velmi důležitým prvkem pro rodinu. Rodina zajišťuje mnoho činností, které jsou pro dítě důležité. Mezi činnosti patří: správná výchova dítěte, hmotné zabezpečení pro dítě, rodiče podporující své dítě. Dále jsou dítěti vštěpovány morální postoje, rodiče ochraňují své dítě, rodiče poskytují svému dítěti pocit lásky, jistoty, bezpečí. Rodina by měla poskytovat i společné aktivity (zábava, relaxace, dovolená). Rodina má vztah nejen ke svým dětem, ale i ke společnosti. Je i v zájmu společnosti, aby se rodily děti. Pokud rodiče pečují o své děti kladně z hlediska všech základních funkcí, mluví se o funkční rodině.⁴

¹ FMZV č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte, část I

² BIDDULPH, S. Tajemství výchovy šťastných dětí. Praha: Portál, 2011, s. 12

³ MATĚJČEK, Z. Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994, s. 17

⁴ SCS. ABC. CZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV rodiny [online]. 2016. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz> [cit. 2016-04-27].

1.2 Funkce rodiny

„Dle Krause (2008, s. 81 -83) existují následující funkce rodiny:

- a) biologicko-reprodukční,
- b) sociálně-ekonomická,
- c) ochranná (zaopatřovací, pečovatelská),
- d) socializačně-výchovná,
- e) rekreace, relaxace, zábava,
- f) emocionální.“⁵

a) biologicko-reprodukční funkce rodiny má společnosti zajistit příznivý demografický vývoj, tedy stabilní reprodukční základnu. V současné době však dochází k úbytku obyvatelstva ve všech vyspělých zemích, vč. naší republiky. Ženám se rodí méně dětí zejména proto, že péče o rodinu a vyšší počet dětí je vnímána často jako překážka profesního růstu nebo si hlavně rodiny s nižším sociálně-ekonomickým statutem více dětí nepořizují především z finančních důvodů,

b) sociálně-ekonomická funkce rodiny spočívá v zapojení se členů rodiny na výrobním, nevýrobním procesu a sféře služeb prostřednictvím výkonů zaměstnání. Rodina je také významným spotřebitelem. Větší daňové zatížení spotřeby však rodinám tuto jejich funkci snižuje a společně s nedostatkem pracovních míst na trhu práce, čili s rostoucí nezaměstnaností na straně jedné a zvyšujícími se životními náklady na straně druhé, už některé rodiny přestávají ekonomickou funkci rodiny plnit v míře dosud obvyklé,

c) ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) funkce spočívá v zajišťování životních potřeb biologických, hygienických, zdravotních u všech svých členů. Zajišťování těchto potřeb přechází na rodiny větším dílem rovněž v souvislosti s reformou veřejných financí, zejména reformou zdravotnictví, kdy budou mít občané vyšší spoluúčast na úhradách zdravotnických výkonů nebo si budou sami moci hradit nadstandardní péči. Je otázkou, zda budou všechny rodiny schopny tuto funkci nadále plnit alespoň ve „standardním“ režimu, a to zejména pak nízkopříjmové skupiny obyvatel, kam spadají především rodiny s dětmi a senioři.

⁵ KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 81-83

d) socializačně-výchovná funkce rodiny prostřednictvím sociálního učení připravuje děti na život, učí je chápat mezilidské vztahy, přizpůsobovat se druhým a osvojovat si základní společenské návyky. Společně s dítětem se vyvíjí a zraje celá rodina, tedy všichni její členové, ne jenom dítě. Velký vliv na plnění této funkce mají výchovné styly, prostřednictvím kterých socializace probíhá. Jako optimální se jeví výchova demokratická, která dětem stanoví pevné hranice, ale v jejich rámci jim dává svobodu a umožňuje diskuzi. Jak děti rostou, hranice se posunují a děti jsou tak vedeny k samostatnosti a zodpovědnosti. V mnohých rodinách ovšem tento model není správně naplňován a tehdy se pak rodina, resp. děti, dostávají i do konfliktu s výchovně vzdělávací funkcí školy,

e) rekreace, relaxace, zábava by měla naplňovat především volnočasové aktivity rodiny, čas trávený společně o víkendech, prázdninách a dovolených. Společná činnost rodinu naplňuje, mají společné zážitky, které jim nic nemůže nahradit. Některé rodiny již tuto funkci nemůžou plnit tak, jak by si představovaly, především z finančních důvodů,

f) emocionální funkce rodiny je důležitá a nenahraditelná. Je na rodičích, aby dětem vytvořili potřebné zázemí plné lásky, pocitu jistoty a bezpečí. V posledních dvaceti letech však přibývá rodin, které toto zázemí nejsou schopny svým dětem zajistit. Tato skutečnost je i důsledkem toho, že se zvyšuje počet rodin neúplných i tzv. dvoukariérových manželství, kdy se rodič pro svou zaneprázdňenost nezvládá dítěti věnovat zejména po emoční stránce.

Někdy však rodina nefunguje tak jak má. Neplní některé funkce rodiny. Nebo neplní žádnou ze svých základních funkcí. Rodiče neposkytují dětem dostatečnou výchovu. Neumí hmotně zabezpečit děti. Neposkytují dětem bezpečí, naopak je vystavují ohrožení života. Neposkytují dětem žádnou oporu, zázemí. Nedávají dětem pocit lásky. Mluvíme tak o afunkční rodině (nefunkční rodina).⁶

⁶SCS. ABC. CZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV rodiny [online]. 2016. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz> [cit. 2016-04-27].

2 VÝCHOVA VE SPOLEČNOSTI A V RODINĚ

Co potřebuje malé dítě? Moje odpověď je složitá i jednoduchá zároveň: mnoho věcí, ale ze všeho snad nejvíce jistotu ve vztazích ke svým lidem.

K tomuto staronovému poznatku, který ostatně nebyl žádným tajemstvím už pro naše prababičky, se věda dopracovala po mnohém bloudění a oklikách. Tyto okliky se však nakonec přece jen spojily v jednu jasnou cestu. Vydejme se nejprve oklikou první, které se říká biologie chování. Je to dnes vážená vědecká disciplína, která zkoumá, které formy chování člověka jsou založeny v jeho lidské přirozenosti nejhluběji, tj. svým způsobem už v jeho biologické podstatě. Člověk se přece vyvíjel na této planetě hezkých pár milionů let jako živočišný druh – co ho tedy spojuje s jeho ostatními živočišnými příbuznými? Je tu na mysli především živočichy nejbližší, savce a mezi nimi primáty. Známý anglický dětský psychiatr John Bowlby, průkopnická osobnost v této oblasti, jasnozřivě dokázal spojit poznatky deprivační s poznatky moderní etologie, čili vědy o chování zvířat v přirozených podmínkách. Ve svých výzkumech zjistil, že citový vztah dítěte k „jeho“ lidem (úmyslně není řečeno jenom k „matce“, protože takovou osobou může být i otec, babička, či kdokoliv jiný, kdo se k dítěti mateřsky chová) se zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost (že je například krmí), nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty.⁷

2.1 Vztahy mezi rodiči a dětmi

Základem všech dobrých vztahů mezi lidmi je důvěra, respekt a naslouchání. A nejinak tomu je ve vztahu rodičů s dětmi. Děti by si měli uvědomit, že mnohé neshody a konflikty s rodiči pramení z jejich lásky k nim, strachu o ně a touhy ochránit je před světem a zjednodušit jim v něm orientaci tak, aby měly větší šanci prožít co nejlepší život.

Každý by si měl uvědomit, že ať chce nebo ne, ať se mu to líbí nebo ne, rodinné vztahy jsou alfou omegou v jeho životě. Určují všechny jeho další vztahy včetně partnerských, pracovních, ale i k sobě samému. Mezi vděčností a možností žít svůj život tedy nemusí být žádná hranice. Děti mohou zůstat rodičům vděční, přesto si žít podle svého. Vše je dáno vzájemným respektem, slušností a schopností spolu komunikovat.

Velmi důležitá je jednota v komunikaci mezi otcem a matkou dítěte. Pokud se rodiče neshodnou, může se stát, že způsobí zmatek a nejasnost ve vzájemné komunikaci mezi nimi

⁷MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíce potřebují. Praha: Portál, s.r.o. 1994, s. 9 - 14

a dítětem. Navíc pokud dítě bude už s takovou komunikací mít zkušenost, do budoucna se může stát, že toho bude využívat a zneužívat. Pokud mají rodiče rozdílný přístup k dané věci, mají si nejprve o tomto promluvit mezi sebou. Pokud se neshodnou na stanovisku, mají se také domluvit, co budou dítěti dovolovat a co bude druhý rodič respektovat. Komunikace má být jasná. Rodič má jasně vyjadřovat, co se mu líbí, z čeho má radost, co se mu nelíbí. Lepší je tedy slovní sdělení, otevřené, stručné a jasné. Mluvit o zážitcích, prožitcích. Velmi prospěšné a budující vzájemný vztah mezi rodičem a dítětem je určitá vzájemnost v prožívání. Tuto vzájemnost se učí dítě už od svého nejranějšího věku.

2.2 Přístup k rodinné výchově

Rodina je malá primární skupina tvořena lidmi, která poskytuje bezpečí. Je to tzv. společná domácnost. Vytváří rodinné prostředí, které formuje daného jedince, formuje postoje, vytváří se hodnoty (vazby, emoce). Dříve byla rodina společenstvím, která své členy zajišťovala ekonomicky, poskytovala jim vzdělání a péči v době nemoci či ve stáří. Současně bylo téměř nemožné mimo společenství rodiny přežít. Původní komplex funkční rodiny se tenčí – některé z nich postupně slábnou, i když úplně nezmizí; od konce 19. století v Evropě některé z jejích tradičních funkcí začal přebírat vznikající sociální stát.

Typy rodin

V některých rodinách se může objevit jen jeden rodič, ať už z důvodu rozvodu rodičů, nebo úmrtí jednoho z rodičů. „*Co se míní neúplnou rodinou? Matějček (1986, s. 17)) uvádí, že je rodina v základní podobě tvořena oběma rodiči a jejich dítětem či dětmi, pak v neúplné rodině zůstává s dítětem či dětmi jen jeden z rodičů, přičemž ten druhý chybí – podle kritérií pro sčítání lidu (není v rodině hlášen k trvalému bytu).*“⁸ Kromě těchto dvou podob rodiny existují další podoby rodiny:

- a) nukleární: rodina, do které se člověk rodí, se nazývá rodina. Je tvořena rodiči, nebo jedním rodičem, a dítětem (dětmi). „*Podle Matouška (2003, s. 84) tvoří úplné nukleární rodiny jen třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností.*“
- b) rozšířená rodina: rodina, která zahrnuje blízké příbuzné, tzn. prarodiče, tety, strýce,

⁸ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986, s. 17

- c) orientační: rodina, ve které vyrůstá jedinec jako dítě,
- d) prokreační: rodina, kterou později člověk sám založí.⁹

Výchova a hodnoty

Výchova je pro dítě velmi důležitá. Nejen vyznačit dítěti hranice slušného chování. Ale také ukázat co je správné a co je špatné. Naučit dítě hodnotám. Mít s dítětem rituály, které upevňují rodinnou identitu. Rodinná identita je emocionální „my“ dané rodiny. Představuje zachování jistých hodnot, spojenectví při řešení problémů, adaptace, vzájemné doplňování se v procesu uskutečňování rodinných rolí. Rodinná identita zahrnuje pocity i vědomí vzájemné blízkosti, sounáležitosti, projevy zájmu a vřelosti. Úzce souvisí se soudržností rodiny.¹⁰

Kdy je pravý čas pro výchovu určitých vlastností? Už dávno se ví, že to je v dětství. Vždyť už J. A. Komenský o tom mnoho pověděl. Často se také cituje příhoda slavného francouzského pedagoga, k němuž přišla jedna matka s otázkou, kdy má začít vychovávat svého syna. „Kolik mu je let?“ otázal se pedagog. „Pět“, odpověděla matka. Nato slavný muž zvedl prorocky ruce a mocným hlasem zvolal: „Jděte rychle domů, ztratila jste pět nejcennějších let.“ Od kdy je možné dítě vychovávat? Nezasvěcení lidé odpovídali, kdy je možné se s ním domluvit, něco mu vysvětlit, kdy má dítě trochu rozum. Pak Sigmund Freud a jeho následovníci spolehlivě ukázali, že každý z nás mnohé „výchovné“ zásahy svého společenského okolí přijímá bez rozumu a bez pochopení, a to navíc tak hluboce, že to v nás zůstává a pracuje třeba po celý život, aniž jsme si toho vědomi. Rodičovské postoje se vytvářejí daleko dříve, než se dítě narodí.¹¹

2.3 Rodičovství

Rodičovství je nejvýznamnější, ale zároveň nelehkou etapou v životě člověka. Jedná se o přechod, k němuž dochází:

- a) pod silným kulturním tlakem (žena je neustále vystavena otázkám, proč ještě nemá děti),

⁹ MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON, 2003, s. 84

¹⁰ SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2012, s. 44

¹¹ MATĚJČEK, Z. Co kdy a jak ve výchově dětí, Praha: Portál, 2013, s. 7-10

- b) mimovolně (kdy dítě bývá většinou počato neplánovaně),
- c) nerevokovatelně (tato příležitost se nedá smazat a zkusit znovu),
- d) zlomově (dítě nepřichází na svět pozvolna, ale jednoho dne tu prostě je).¹²

V okamžiku narození dítěte se stává člověk nepochybně rodičem, dítě nelze vrátit nebo vyměnit za jiné. Rodičovství je zodpovědný a nelehký úkol, na který by měl být každý rodič připravený. Narození dítěte dotváří smysl lidského života. Čím dál častěji dochází k odkladům rodičovství u párů, které po dítěti touží a tento dar jim byl bohužel odepřen.

Muži a ženy, kteří se rozhodli děti nemít, se stali fenoménem dnešní doby. V roce 2008 vznikl klub No Kidding CZ, ke kterému se hlásí ti, co děti ještě nemají a do budoucna je ani neplánují a hlavně se brání nátlaku těch, kteří již děti mají. Jako důvod např. uvádějí, že důsledkem přelidnění ubývá příroda, zhoršuje se životní prostředí, vzrůstá počet hustě osídlených oblastí, což má i za následek nedostatek zdrojů, které vyvolávají války a utrpení po celém světě. Mnoho lidí, kteří odkládají rodičovství, se nechtějí stát tzv. „oběťmi rodičovství.“¹³

Rodičovství skýtá i různá nebezpečí. Stává se, že některý z rodičů není ještě pro rodinu zralý a nic mu to neříká. Nebo mu vzniklé problémy ze soužití s dítětem už přerůstají přes hlavu. Neumí si najít způsob jak si odpočinout, odlehčit, a jinak rozdělit práci.

2.3 Styly výchovy

Rodiče vždy neuplatňují jen jeden výchovný styl. Vlivem svých osobnostních rysů, rodinného či kulturního prostředí a dalších individuálních rozdílů si vytvářejí svůj specifický výchovný přístup, který je výslednicí různých jiných stylů. *„Různé styly rodičovské výchovy se mohou dle Matějčka (2012, s. 23 - 25) uplatňovat kombinovaně nebo se vzájemně překrývat i v rámci jedné konkrétní interakce podle toho, jakou náladu rodič a dítě mají, o jakou situaci jde, jaká je povaha daného problému a jakého výsledku se má dosáhnout.“*¹⁴

¹² MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 148-151

¹³ PROCHÁZKA, M. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012, s. 105

¹⁴ MATĚJČEK, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2012, s. 24-25

a) autoritářský

Tento styl je pro děti náročný a vyžadující. Uplatňování přísných trestů a hubování obvykle vede k tomu, že chybám nebo neukázněnosti dítěte je věnována přílišná pozornost. Autoritářští rodiče mají často zakořenění určité představy a očekávají, že stanovená pravidla se budou dodržovat, aniž by museli cokoli vysvětlovat nebo dávat dítěti příležitost o pravidlech a důsledcích jejich porušování diskutovat. Děti vychovávané autoritářsky mívají nižší sebeúctu a jsou často popisovány učiteli a dalšími dospělými jako úzkostné, zlostné, agresivní a konfrontační,

b) zanedbávající

Rodič vyznačující se zanedbávajícím stylem výchovy neklade na dítě žádné nebo jen malé nároky a neprojevuje mu lásku ani přízeň. Tito rodiče jsou „odtažití“ nebo „odmítaví“. Těmto rodičům se nedaří dát svému dítěti nějaký řád a jen zřídka dohlízejí na jeho chování. Mohou působit dojmem, že úmyslně odmítají dítě i své rodičovské povinnosti. Výzkum ukazuje, že děti vychovávané v rodině, která se o ně nestará, mnohdy nejsou schopny regulovat své vlastní chování a mohou se ve škole i ve společnosti projevat asociálně,

c) permissivní

Permissivní rodič je vnímavý a projevuje lásku a přízeň, ale nemá velké nároky na chování dítěte. Dítě se může samo rozhodovat nebo samo regulovat své chování. Rodič se vyhýbá konfrontaci s dítětem. Jestliže je chování dítěte třeba usměrnit, permissivní rodič je nepředvídatelný, někdy dítě trestá, avšak mnohdy se rozhodne je nepotrestat. Často hrozí trestem, ale neuplatní ho. Děti, které se pravidla a důsledky jejich nedodržování stále ještě učí chápat, může nepředvídatelné vynucování správného chování zmást,

d) demokratický

Tento typ rodiče zahrnuje své dítě láskou a přízní, sleduje a reaguje na potřeby dítěte, avšak k omezování chování dítěte nepoužívá tresty. Demokratický rodič může být velmi náročný ohledně chování dítěte, avšak zároveň je vstřícný vůči jeho nápadům a názorům. Namísto trestání dítěte za negativní chování tento rodič jasně vymezí své představy o pozitivním chování a důsledcích, které bude vyvozovat z negativního chování. Z výzkumu vyplývá, že děti vychovávané tímto demokratickým stylem bývají nejspokojnější nebo mívají nejvyšší předpoklady k úspěchům v rodinném životě, ve škole i v dalších oblastech.

Uplatňování jednotlivých stylů se také může v průběhu doby měnit s ohledem na vývoj rodiny a jejich příslušníků (hledisko věku a konkrétních potřeb jednotlivých členů rodiny) a nároky plynoucí z jednotlivých situací např. rodinná dovolená, ztráta zaměstnání nebo nemoc). Přesto je však žádoucí v maximální míře usilovat o prosazování co nejdemokratičtějšího stylu.

Rodiče, kteří při výchově využívají demokratický přístup a uplatňují pozitivní komunikaci, jejímž prostřednictvím mají děti možnost promlouvat do určování pravidel a postihu za jejich nedodržení, mnohdy zjišťují, že děti pak není nutné tolik hlídat a kontrolovat. Pokud se všichni členové rodiny společně domluví na určitých pravidlech a postihu za jejich porušování, snáze tak pochopí, co se od nich čeká a jak se mají chovat.¹⁵

Nevhodné výchovné styly

„Dle Řezáče (1998, s. 202 – 203) dělíme tyto nevhodné výchovné styly takto“:

- a) nejednotný přístup - tento styl je charakteristický tím, že rodiče se liší v představách o svém dítěti, kterému pak není umožněno tvořit jednotné a stabilní „JÁ“;
- b) proklamativní přístup - rodiče často prezentují své úmysly, které se pak ale liší od reality v jejich chování vůči dítěti,
- c) povolný přístup - rodiče prosazují určité normy, ale při jejich plnění většinou ustoupí. Pro dítě je tato výchova nejednoznačná, kolísající a neurčitá,
- d) nedůsledný přístup - tato výchova bývá plná nátlaku, náročných požadavků, ale rodiče nedotahují své cíle do konce,
- e) potlačující přístup - tato výchova je typická u tzv. nechtěných dětí, rodiče většinou přistupují k dítěti nevráživě, protože jim připomíná nějaké životní zklamání, otřes nebo jinou nepříjemnost,
- f) podplácející přístup - správné chování dítěte je neustále odměňováno za obyčejné věci, které si to ani nevyžadují,
- g) rozmazlující přístup - příčinou bývá nepřiměřená citová závislost rodičů na dítěti, kteří o dítě dlouho usilovali. Z obavy, aby se jim dítě neodcizilo a nezkazilo, mu brání v osamostatňování,

¹⁵ Prevention-smart parents [online]. 2016. Dostupné z: <http://prevence.sananim.cz>. [cit. 2016-04-27].

- h) protekční přístup - odehrává se tak, že se jednomu dítěti dostává více zájmu a podpory než druhému. Rodiče se snaží tomuto protěžovanému dítěti připravit lepší podmínky pro život, než měli oni sami,
- i) skleníkový přístup - rodiče se starají o dítě jako o květinu ve skleníku, učí ho jak se chovat v dané rodině a na to jak bude fungovat mimo rodinu, už zapomínají,
- j) moralizující přístup - tento přístup je specifický nastavením norem a postihů, které vyžadují dodržování určitých pravidel a řádu,
- k) puntičkářský přístup - rodiče se soustředí na každý detail v chování dítěte, neustále na něj dohlížejí a radí mu,
- l) zanedbávající přístup - je typický nedostatečným stimulováním a podněcováním života dítěte, jde tedy o situaci, kdy je dítě deprivované,
- m) autoritářský přístup - je projevem nesprávně chápané autority, kdy rodič přistupuje k dítěti nátlakem, odmítáním atp.,
- n) perfekcionista přístup - rodiče se neadekvátním způsobem snaží prostřednictvím dítěte dosáhnout svých neuspokojených potřeb a cílů. Často si tak kompenzují své vlastní frustrace.¹⁶

2.4 Výchova a prostředí

Výchova jako součást socializace. Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně. V průběhu života si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, poznatky a normy, tedy kulturu dané společnosti. V primární socializaci je rozhodujícím činitelem rodina. Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů. Škola jako další společenská instituce navazuje na působení rodiny a výsledky primární socializace. Socializace vede k osvojování si určitých sociálních rolí, tj. způsobu chování, které sociální okolí očekává na základě věku daného jedince, jeho pohlaví a společenského statusu. Člověk musí v určitých záležitostech přijmout pravidla života ve společnosti, tj. přizpůsobovat se ostatním. Proces socializace můžeme proto charakterizovat také jako společenskou adaptaci, jejímž prostřednictvím si člověk osvojuje očekávané způsoby chování, pravidla

¹⁶ ŘEZÁČ, J. Sociální psychologie. Brno: Paido, 1998, s. 202-203.

soužití, zaujímá společenské role atd. Socializace je společenským jevem a současně představuje i společenský mechanismus, který:

- a) udržuje kontinuitu v kulturně-společenském vývoji lidstva (poznatky lidstva se předávají z generace na generaci),
- b) obohacuje kulturní dědictví předcházejících generací a umožňuje vznik nových kulturně-společenských hodnot lidstva.

Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti. Člověk je do světa vržen, místo ani čas si sám nevybírání. Výchovná činnost se pak jeví jako proces zespolečnění člověka záměrným ovlivňováním v souladu s danými kulturně-společenskými podmínkami v dané době. Lze tedy říci, že výchova je jakýsi regulátor, je to řídicí proces, kterým chceme průběh socializace usměrnit tak, aby byl v souladu s výchovnými cíli. S dospělostí postupně do jisté míry přebírá ono zařízení socializačního procesu sám – jistou seberegulaci představuje sebevýchova.¹⁷

Funkce výchovných zařízení

- a) socializační funkce: škola je základním instrumentem přizpůsobování nastupující generace společenských poměrům, i když v tomto ohledu její dominance dnes poněkud poklesla a uvedenou funkci částečně přebrala média. V rámci socializační funkce tj. předávání kultury a zachování její kontinuity, musí být výchovný proces organizován s úmyslem přiblížit mladé generaci všechna významná schémata, z nichž by pochopila, co se bude od ní dále očekávat,
- b) výchovná funkce: z předcházejícího vyplývá, že v souvislosti s funkcí výchovnou se do popředí dostávají jiné otázky než přímo vzdělávací. V této funkci je totiž škola spíše nahraditelná jinými médii. Z toho by měl pro ni vyplývat menší důraz na vlastní proces předávání poznatků a větší na celkový osobnostní rozvoj, menší důraz na kognitivní složky rozvoje dítěte a větší složky emotivní akonativní,
- c) sociálněvýchovná činnost ve výchovných zařízeních: vstup do školy představuje pro mnohé děti základní reorientaci. Jsou odtrženy od přirozeného sociálního prostředí a školní vzory jednání jsou jim často cizí. Musejí si teprve zvykat na vyšší stupeň disciplinovanosti, emoční zdrženlivosti apod. Škola v jistém ohledu pokračuje

¹⁷ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s. 63-65

v socializaci započaté v rodině. To však znamená, že děti mají pro tento postupující proces různé startovní podmínky. Sociálněvýchovná činnost ve škole představuje pomoc učitelů při orientaci žáků v současném každodenním životě, ke zvládnutí životních situací a k aktivní účasti na společenském životě. Moudrost člověka nespočívá jen ve velké vzdělanosti, ale i v nalezení takového úhlu pohledu na život a věci kolem nás, ale i v nás, aby nám umožnil určitý odstup a nadhled a abychom našli své vlastní místo v životě. Škola příliš nepřispívá k utváření takového úhlu pohledu a drží se encyklopedického pojetí vzdělávání prostřednictvím dílčích poznatků bez snahy o jejich integraci.¹⁸

¹⁸ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s. 63 - 65

3 ETIKA A MORÁLKA

Etika znamená souhrn všech principů, podle kterých se ve společnosti posuzuje správnost jednání. Vychází z obecného přesvědčení, že je třeba konat dobré věci a nekonat špatné. Etika u člověka předpokládá existenci svědomí, svobodu a odpovědnost. Má výrazný sociální aspekt, protože morální soud se týká vztahu vlastních zájmům a potřebám dalších osob. Takzvané zlaté pravidlo, o kterém se předpokládá, že je rozšířeno ve všech kulturách, uvádí: Co nechceš, aby dělali tobě, nedělej ty jim. Konkrétní podoba etiky je vždy ovlivněna danou kulturou.¹⁹

3.1 Etika a děti

„Do morální výchovy svých vlastních dětí, stejně jako dětí nám svěřených si vnášíme především sami sebe – teprve na druhém místě to, co uvědoměle a cíleně chceme. Víme už také, že tresty ve výchově mnoho nepomohou, a že zlaté výchovné pravidlo (a to pro morální výchovu stejně jako pro všechno učení) říká: Zařídme věci tak, aby je dítě udělalo dobře a my je za to mohli pochválit – ale nedopusťme, aby je udělalo špatně a my je za to měli trestat.“ Nekontrolovaná „volnost“ v rozhodování a jednání nečiní děti samostatnými, nýbrž svévolnými – a to jim přináší kupodivu moc málo radosti, zato tím více problémů. Na tom se dnes psychologické studie vesměs shodují. A méně radosti a více problémů si vyslouží ovšem i rodiče těchto dětí a ostatní vychovatelé.

Něco s někým pro někoho znamená, že dítě se vede tak, aby ve spolupráci s někým ze „svých lidí“ prostě udělalo radost a někomu jinému ze „svých lidí“, ale třeba i někomu tzv. cizímu. Máma s holčičkou udělají tátovi zvlášť dobrou večeři – a táta to náležitě ocení. Táta s klukem mámě něco spraví – a máma dá svou radost náležitě najevo. Nejde však o nějaké mechanické záslužnictví a sčítání dobrých skutků v nebi – jde o dvě zvlášť důležité věci.

Spolupráce: dítě dělá něco dobrého s někým, sdílení radosti: zažívat radostné uspokojení z nějakého díla je totiž velkou životní hodnotou. A poněvadž radost budí radost, směna pozitivních citů je tu několikanásobná. A zase je tu větší pravděpodobnost, že dítě tento postoj převezme a že jej zabuduje hlouběji do své osobnosti.²⁰

¹⁹ JANDOUREK, J. Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 73

²⁰ MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 172

3.2 Morálka

Morálka je jednou ze základních forem hodnotově normativní organizace společenských vztahů. Počala vznikat již v raných etapách vývoje společnosti, kdy se objevila potřeba regulovat vzájemné vztahy mezi lidmi a způsoby jejich komunikace. Se změnou společnosti dochází ke změnám v morálce a naopak, změny v morálce mohou vyvolat i změny v uspořádání společnosti. Prvotními formami této regulace byly tradice, obyčeje, návyky a síla autority. Morálka představovala souhrn jednoduchých norem, které musel každý člen rodu akceptovat. V případě, že je nerespektoval, došlo by k jeho vyloučení ze skupiny nebo společenství. Život mimo společenství klanu či rodu byl prakticky nemožný, takže by se vyloučení rovnalo záhubě jednotlivce. Dodržování mravů norem a zvyků tak bylo nevyhnutelnou podmínkou života ve společnosti.

Zcela specifickou zvláštností morálky je, že morálka na rozdíl od politiky, práva apod. je neinstitucionální formou organizace společenského života, to znamená, že nedisponuje žádnými konkrétními společenskými organizacemi nebo institucemi, které by řídily, zabezpečovaly a kontrolovaly proces jejího působení. Z toho plyne, že nemá žádnou prostorově vymezenou sféru působení, ale proniká do celé mnohotvárnosti lidské činnosti. Existuje nerozlučném spojení s politikou, ekonomikou, způsobem života každého člověka, s jeho pracovní činností i volným časem.

Mravní vývoj osobnosti

Aby byl člověk mravní, musí ty hodnoty a normy nejen znát, teoreticky ovládat, ale také musí být přesvědčen o jejich správnosti a v praxi je dodržovat. Za mravné (ctnostné) se vždy považovalo takové jednání, které vedlo k lepšímu životu na tomto světě (dnes říkáme ke zvyšování kvality života, dělat svět lepším).

Etika jako věda o morálce obsahuje nejen mravní hodnoty, ale i mravní normy, které reglementují lidské chování a jednání a proto je někdy označována jako praktická filosofie. Hodnoty a normy, které etika vymezuje, neposkytují konkrétní návody k jednání v určitých situacích, ale umožňují lepší orientaci v mravních vztazích ve všech jejich souvislostech hodnocení mravní úrovně lidského jednání.

Každé sociální působení na člověka se „lomí“ jeho vnitřními psychickými podmínkami, které mohou velmi podstatně ovlivnit jeho účinnost. Zvláště to platí pro mravní výchovu, kde předcházející mravní zkušenosti, mravní vztahy a mravní vlastnosti osobnosti vytvářejí

poměrně vyhraněné postoje klima více či méně příznivé pro mravní působení. Zásadní metodologická otázka zní: zda a do jaké míry mohou být mravní kvality osobnosti podmíněny dědičně nebo vrozenými psychickými zvláštnostmi organismu, v jaké míře jsou ovlivnitelné působením prostředí, v němž člověk žije a vyrůstá a jaké místo při jejich utváření náleží výchově.

3.3 Proč děti učit uznávat základní morální hodnoty?

Protože to tak dělali naši rodiče?

Protože jejich předávání přispívá k tomu, aby společnost byla bezpečná a dál se vyvíjela?

Protože je to správné?

Protože výzkumy ukazují, že chování založené na morálce pomáhá dětem rozvinout smysl pro samostatnost, nezávislost a sebedůvěru?

„Všechny odpovědi jsou svým způsobem správné. Ale podstatné je, že učit děti uznávat základní morální hodnoty je nejdůležitější a nejefektivnější způsob výchovy, jakým můžeme přispět k tomu, aby se v životě cítily šťastné.“

I když se rodiče nesnaží předat svému dítěti žádné vlastní hodnoty, dítě je i přesto ještě v předškolním věku vědomě i nevědomě získá. Pochytí je od svých vrstevníků, z televize, ale nejvíce v rodině.

Nejen výchova a hodnoty jsou důležité pro dítě. Rituály jsou důležité pro vnitřní jednotu rodiny, tedy to, co ji jako společenství činí tak jedinečnou. Pro děti je proto důležité, aby se v jejich rodině pěstovaly rituály, z nichž mohou čerpat sílu a jistotu, ale také vlastní identitu. Dalším smyslem rituálů je upevňování vztahů mezi lidmi a navozování společně prožívaných situací. Rituály většinou sestávají z některých rodinných tradic, jež rodiče poznali ve svém dětství, a z velké porce vlastních představ rodičů a dětí, o tom jak by měly vypadat opakující se události.²¹

Psychologové se shodují v tom, že složitý proces vývoje člověka je podmíněn jednotou biologických a sociálních faktorů, při čemž bývá zdůrazňováno, že tato jednota není mechanickým spojením faktorů dědičnosti a prostředí, nýbrž jednotou složitou, diferencovanou, dynamickou a proměnlivou. Biologické zvláštnosti člověka jsou důležitými

²¹ KUNZE, P., SALAMANDER, C. Malé děti potřebují rituály. Brno: Computer Press, 2011, s. 10

předpoklady, nikoliv však hybnými faktory vývoje člověka. Jednotlivé psychologické koncepce připisují biologickým zvláštnostem jednotlivých lidí různě závažnou roli.

Každé dítě vyrůstá ve složité síti společenských vztahů. Podstatnou součástí společenských vztahů jsou mravní vztahy. Každý společenský vztah má i svůj morální obsah, to znamená, že je ho možno hodnotit z morálního hlediska. Z psychologického hlediska lze vztahy klasifikovat na základě důležitých skutečností, k nimž jsou zaujímány jako: -vztahy k lidem a ke společnosti -vztahy člověka k práci -vztahy člověka k sobě samému a k vlastnímu životu -vztahy člověka k životním překážkám a obtížím -vztahy člověka k přírodě – ekologické.

Kázeň, ukázněnost, disciplinovanost znamená především schopnost zachovávat jistý řád, systém, a to jak v činnostech (v čase) tak i v prostředí (v prostoru). Kázeň člověka je založena na systému určitých volných vlastností, které mu umožňují odpovídající míru seberegulace a sebekontroly. Při výchově kázně je nutný pevný řád, v rámci něhož si člověk přivyká odpovědnosti vůči sobě i druhým, dochvilnosti, přesnosti. Osobní disciplinovanost neznamena nesvobodu člověka, ale naopak umožňuje člověku, aby svobodně využíval své schopnosti a síly. Chaos člověka vždy dezorientuje, ať je to chaos v jeho prostředí nebo v jeho mysli.²²

Po mnoho staletí byly mrav, morálka, morální systémy a etika předmětem bádání zejména filosofie a teologie. S příchodem Darwinovy evoluční teorie se však objevila zcela nová perspektiva přístupu ke studiu morálky. Tato problematika je pro evolučně smýšlející vědce výzvou, neboť morálka je považována za jedno ze základních specifíků lidskosti a jeden ze zdrojů odlišnosti člověka od jiných forem života, navíc jde místy jakoby přímo proti „sobeckému“ procesu přírodního výběru. Evoluční pohled aktualizuje tradiční filosofický spor mezi racionalismem a empirismem ve vztahu k morálce, tedy zajímá se jednak o to, jsou-li morálka a morální zásady získané, či vrozené, jednak o to, zda smysl pro morálku mohl vzniknout procesem selekce, a zda existují nějaké morální prekurzory u blízce příbuzných druhů, žijících podobným způsobem života jako naši předci.

²²Etika výchovy Doc. PhDr. Iva Švarcová, CSc. Praha, VŠCHT 2015 [online]. 2016 Dostupné z: <http://kuhv.vscht.cz> [cit. 2016-04-27].

3.4 Morálka a děti

Dítě je v tomto procesu formováno přebíráním postojů a hodnocení autorit, které jsou mu nejbližší. Dalším zdrojem jsou jeho vlastní znalosti a zkušenosti, které v průběhu života postupně získává. Je také ovlivněno zcela konkrétní situací, ve které jedná. Někteří autoři hovoří v této souvislosti o zvyku (naučeném chování). Dítě se chová slušně prostě proto, že je na podobné chování celoživotně zvyklé. S takovým chováním se převážně setkává, takové chování ho obklopuje. Schopnost nahlédnout na to, že něco nebylo uděláno správně, že se dítě nezachovalo v určité situaci tak, jak by mělo, vyžaduje značnou schopnost sebereflexe. S touto schopností se dítě nenarodí, nýbrž k ní postupně dospívá. Pro dítě jako jednotlivce i pro společnost jako celek je nesmírně důležité, aby se instance svědomí – existence „vnitřního soudce“ – skutečně vytvořila. Kromě sebereflexe se ukazují jako významné promorální chování dítěte rovněž jeho sebepojetí a emoce, především empatie a prosociální city.²³

Vážit si sebe samých se učíme prostřednictvím úcty, kterou nám projevují druhí – nejprve matka, rodiče a rodina. Je těžké očekávat od dítěte úctu k druhým a altruistické chování vůči nim, když si jeho nejbližší neváží a dítě nepocítuje sebeúctu. Mravnost vyjadřuje chování v souladu se společenskými zvyklostmi.

²³ WEISS, P. a kol. Etické otázky v psychologii. Praha: Portál, s.r.o., s. 214-215

4 MOŽNÉ PŘÍČINY SELHÁVÁNÍ TRADIČNÍCH HODNOT V RODINÁCH

Pro mnoho mladých lidí je myšlenka na jejich vlastní rodičovství zdrojem nejistoty, nedokáží si sami sebe zpravidla až do narození dítěte v rodičovské roli představit. Nejistota ve vztahu k rodičovství je navíc podporována nejasností kolem rodičovských rolí a měnícím se modelem rodiny ve společnosti. Větších změn doznala mužská role, a muži jsou si proto ve své otcovské roli méně jistí než ženy v roli mateřské. Ne zcela jasné role nahrávají i komplikacím při výchově a při přebírání identifikačních modelů chování. Dřívější specifikum otce jako nositele autority, který doplňuje a částečně i nahrazuje vztah k matce a uvádí dítě do světa, se postupně vytrácí. Pro otcovskou roli se v současnosti stává typičtější, že otec je osobou, která se v rodině z pracovních nebo osobních důvodů, případně kvůli jejímu rozpadu, vyskytuje spíše vzácněji. V takové situaci přebírá téměř veškeré výchovné funkce matka, sama většinou také zaměstnaná. „Řada výchovných problémů je právě úbytek společně tráveného volného času, čím mají rodiče na dítě méně času, tím mají větší sklon volit krajní varianty výchovy. Buď téměř despotický výchovný systém s pevnými normami, anebo naopak rozpad norem, protože mají tak trochu špatné svědomí, že se dítěti již tak málo věnují a snaží se mu to kompenzovat až přehnanou volností a pozorností, všechno mu povolí a nic mu neodeprou.“ Většina případů, kdy se rodiče snaží kompenzovat svou rodičovskou roli nějakou náhražkou, je třeba i nepřímo spojena s penězi. Rodiče nemusí dítě zahrnovat penězi nebo dary, ale třeba i drahými zahraničními zájezdy nebo životem v luxusu, což se může stát ve středním školním věku, obrovským problémem ve vztahu k vrstevníkům, s nimiž se dítě neustále srovnává. „Najednou se může objevit tlak ze strany dětí na rodičovskou roli, kdy může dítě usilovat o to, aby rodiče část své láskyplné péče převedli do naturální podoby peněz nebo věcí,“ říká. „To může být těžké pro rodiče, kteří dávají důraz na to, aby dítě především emočně sytili a věnovali se mu, a ono chce najednou mobil nebo počítač, aby obstálo v kolektivu svých vrstevníků.“

4.1 Vzájemná komunikace rodič - dítě

Vzájemný čas

Dát přednost komunikaci před televizí, hrami nebo počítačem. Pokud se nějaká věc nevyjasní, může mít v budoucnu negativní vliv na vzájemné soužití mezi rodičem a dítětem. Bude stále v nějaké míře v člověku ukrytá, nebude ale vyřčená.

Otevřenost pro kritiku

Pokud rodič s něčím nesouhlasí, má to dítěti říct. Má mluvit sám za sebe, ne dítě obviňovat. „Vadí mi to a to, nechci, aby se to příště stalo, co pro to uděláme, aby to příště bylo jinak, chci ti pomoci. Pokud dítě nebude slyšet na své chování a své činy kritiku, nebude s ní mít zkušenost do budoucna a bude pak pro něj velmi náročné ji v budoucnu akceptovat. Kritiky by se neměla bát ani rodič ze strany dítěte. Pokud mu chce dítě říct, že byl někdy nespravedlivý, křičel na něj neprávem, je to informace, kterou se nemá rodič bát přijmout. Samozřejmě, že kritika nemá být jednostranná jen ze strany dítěte směrem k rodiči. Rodič je ten, který dítě učí, naviguje, ukazuje mu správný směr v životě.

Rodič má být v některých chvílích v komunikaci kategorický

Je to v případě, kdy mu dítě lže, nesplní to, co na 100 % slíbilo, že to tak bude. Lež se toleruje ze strany dítěte do věku pěti let. Do tohoto věku se předpokládá, že se spíše jedná o fantazijní sdělení dítěte. I do tohoto věku má však rodič informovat, zda to co říká, je pravdivé či ne. Po pátém roce se lež objevuje jako projev dítěte, který znamená, že se dítě chce něčemu vyhnout nebo naopak získat svým tvrzením nějakou výhodu, ze které bude těžit. V některých případech je zapotřebí s dítětem právě více mluvit. Dítě začne například lhát, protože si myslí, že ho tímto způsobem budou rodiče více respektovat, mít ho více rádi. Bude tak v jejich očích hodnější, lepší. Rodiče by však měli nastolit pravdivou komunikaci mezi nimi i dítětem. Pokud rodič zjistí, že dítě lže, má se nejdříve zamyslet, jaký k tomu má důvod. Toto zamyšlení má být před tím, než se začne zlobit, křičet, vyhrožovat. Pokud může lež souviset s tím, že si dítě myslí, že tak více uspěje u rodičů nebo zaujme spolužáky ve škole má rodič hledat, jak tento názor dítěte změnit. Čím jiným může dítě vyniknout.

Komunikace má být otevřená a pravdivá i pro sdílení obtížných nebo delikátních věcí

Dítě má vnímat, že je v rodině takové ovzduší, že se nemusí bát se zeptat i na obtížné, tzv. ošemetné věci. Např. jak vznikají děti, co je po smrti člověka, co je to joint, co to znamená, že je někdo homosexuál. Tím, že dítě nemá strach se zeptat v domácím prostředí na tyto věci, dává najevo, že rodičům důvěřuje. Že vnímá rodinné prostředí jako to, kde pocit bezpečí a jistoty mu dá možnost vyslechnout jasnou odpověď na jeho otázky. Především v období puberty dítěte je důležité vyvarovat se v komunikaci povýšeného mentorování, hrozeb nebo příkazů ze strany rodiče. Je zapotřebí, aby dítě vnímalo, že ve vzájemné

komunikaci existuje mezi ním a rodičem vzájemný respekt. Tento respekt se projevuje v tom, že rodič počká, až dítě domluví. Tak učí i dítě, aby počkalo, až domluví rodič. Rodič se má vyvarovat hrozeb. Pokud je používá, když je dítě malé, možná mají v očích rodiče ještě nějaký smysl. Asi známe některé rodiče, které dítěti hrozí a říkají: když neposlechněš, odnese si tě čert. Nějakou dobu to má možná důsledek pro dítě, že je klidné a poslušné. Náročné je to ve chvíli, kdy stejně čert nepřichází a dítě pozná pravdu.

Pokud rodič používá hrozbu ve starším věku, měl by ji splnit. Pokud tedy dítěti vyhrožuje, že nepojede s rodiči k moři, jestli dostane na vysvědčení trojku, měl by to splnit. Jinak nebude mít tato výhrůžka žádné opodstatnění, bude planá.

Pokud rodič řekne něco, co nechce dál splnit, nemá se bát říci, že jeho rozhodnutí bylo unáhlené, nebylo založené na reálném základě, bere ho tedy zpět. Místo výhrůžek by byly daleko lepší ve vzájemné komunikaci konstruktivní příklady řešení. Např. nedaří se ti matematika, jak ti s ní mám pomoci, co konkrétně ti nejde, co s tím uděláme.

4.2 Důležité body komunikace

- a) čas pro komunikaci,
- b) vzájemná otevřenost,
- c) vzájemný respekt,
- d) nebát se mluvit o náročných věcech,
- e) učit se mluvit sám za sebe,
- f) neosočovat druhého,
- g) nepovyšovat se nad druhým,

- h) mluvit konkrétně k věci,
- i) nebát se používat kritiku,
- j) dítě chválit za konkrétní věci.²⁴

Vyskytují se také situace, že oba manželé jsou stejně úspěšní. Zde se stává třetí plochou v manželství to, kdo se bude starat o děti a domácnost. **Pro dnešní novodobou rodinu je také typický důraz na vzdělávání a vzdělání jejich dětí. Můžeme tedy pozorovat tlak rodičů na školní výsledky dětí, který se projevuje také ve stoupajícím počtu případů pokusů o sebevraždu. Výchova v dnešních českých rodinách je velice často určena formou „cukru a biče“: „...bylo zjištěno, že nejčastější formou odměny v rodině je pochvala a nejčastější formou trestu je hubování. Hned na druhém místě v odměnách jsou dárky a peníze. Druhým nejčastějším typem trestu je výprask.“** Jak se můžeme dočíst v předchozích kapitolách, výchovu v českých zemích můžeme stále považovat za autoritářskou.²⁵

Co nám děti vzkazují

Ze svých dosavadních znalostí a zkušeností z praxe, vím, že děti jsou různé, pochází z rozdílných rodin, prošly různou výchovou. Jsou však pravidla, která by se měla ustálit a přesto rodiče stále dokola opakují stejné chyby. Hodně dětí je jedináček a jedináček musí mít vše, na co si vzpomene. Děti však vzkazují: „Nerozmazlujte nás. Víme dobře, že bychom neměly dostat vše, oč si řekneme – my vás jen zkoušíme. Nemusíte se bát být přísní a pevní. Máme to raději, cítíme se tak bezpečněji. Nesmíte nám dovolit, abychom si vytvořili špatné návyky. Spoléháme se na vás, že je včas odhalíte.“

Rodiče se velmi bojí o své děti. Děti se však postupně musí učit samostatnosti. Děti k tomu sdělují: „Nedělejte z nás menší, než jsme. Nutí nás to, abychom se chovaly nesmyslně jako „velký“ („velká“). Nehubujte, nenadávejte a nedomlouvejme na veřejnosti. Daleko víc na nás zapůsobí, když se mnou promluvíte v klidu a soukromí. Nevnučujte nám, že naše chyby jsou těžké hříchy. Nabourává to náš smysl pro hodnoty.“

²⁴ AZRodina.cz to nejlepší pro rodinu [online]. 2016. <http://www.azrodina.cz> [cit. 2016-04-27].

²⁵ DOBSON, J. Láska musí být neústupná. Praha: Návrat domů, 1999, s. 162

Ne každý rodič se dokáže smířit s tím, že mu dítě někdy může říci velmi ošklivá slova. Děti mohou říci, že vás nemají rádi. Nejste to však vy, koho nenávidí, ale jen vaše moc, která je ohrožuje. Nechraňte děti přede všemi následky jejich jednání. Potřebují se někdy naučit snášet obtíže a bolest.

Rodiče mají někdy přehnanou pozornost nad drobným poraněním dítěte a jeho bolístkách. Děti se s tím dokáží sami vyrovnat. Dospěláci často děti sekýrují. Děti se pak brání tím, že jsou hluché a dělají mrtvého brouka. Nedávejte dětem ukvapené sliby. Pamatujte si, že se cítí mizerně, když se sliby nedodrží.

Nezapomínejte, že se nedokáží děti vždycky vyjádřit tak, jak bych chtěli: Nejsou proto někdy zcela přesné a nebývá jim rozumět. Nepokoušejte nadměrně poctivost dětí. Dostanou strach a pak lžou. Nezapomínejte být důslední, to děti úplně mate. Neříkejte jim, že je nemáte rádi, i když někdy dělají příšerné věci.

Neříkejte, dětem že jejich obavy a strach jsou hlouposti. Pro dítě to je hrozivě skutečné a hodně pro něho znamená, že se mu snažíte porozumět. Nesnažte se mu namluvit, že jste dokonalí a bezchybní. Hrozně dítě šokuje, když zjistí, že to tak není.

Nikdy si nemyslete, že je pod vaši důstojnost se mu omluvit. Po upřímné omluvě se jeho vztah k vám stává ještě vřelejší. Nezapomínejte na to, jak rychle dospívá dítě. Je to určitě těžké, držet s ním krok, ale snažte se prosím. Nezapomeňte, že nemůže dobře vyrůstat bez spousty lásky a laskavého porozumění, ale to vám nemusím říkat, že ne?²⁶

²⁶ MATĚJČEK, Z. Škola rodičů, Praha: Maxdorf, s.r.o., 2000, s. 225

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM PŘÍČIN SELHÁNÍ VÝCHOVY V RODINĚ

Praktická část bakalářské práce navazuje na získané poznatky z teoretické části. Výzkum se zahajuje stanovením výzkumného problému a výzkumník v něm jasně formuluje, co chce zkoumat. Pro tento výzkum je zvolena případové studie. Detailně popisují nebo rozebírají jeden nebo několik málo případů z praxe. Podstatou případové studie je předpoklad, že důkladným prozkoumáním jednoho případu se lépe porozumí jiným podobným případům. Případové studie jsou praktickým příspěvkem k danému tématu.²⁷

Pro bakalářskou práci byl zvolen následující výzkumný problém:

Zjistit příčiny, které vedly k odejmutí dítěte z péče rodičů

Výzkum bude zaměřený na zjištění příčin selhání výchovy v rodině a následné dopady na rodinu. Na základě položených výzkumných otázek byly zvoleny metody a cíle výzkumu, vybraný vzorek respondentů, případové studie (kazuistiky rodin).

Pro dosažení výzkumného cíle jsem zvolila následující výzkumné otázky:

Nejčastější příčiny selhání výchovy v rodině?

Pracovalo se s rodinou již dříve, než se rodina ocitla na OSPOD?

Podarilo se vrátit dítě do původní rodiny?

5.1 Metody a cíle výzkumu

K zajištění potřebných dat byl zvolen kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality, přičemž jeho cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím. Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz a teorií. Ve své podstatě je analýzou textů vedoucích k porozumění zkoumaných fenoménů. Středem pozornosti je konkrétní případ. Kvalitativní výzkum odhaluje nové skutečnosti.²⁸

Pro dosažení cíle výzkumu jsem použila metodu případové studie (kazuistiky) rodin s cílem zjistit příčiny a následky rozpadu rodin. Kazuistiky byly zpracovány na základě prostudování analýzy dokumentů.

²⁷ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 13

²⁸ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 148

V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Zatímco ve statistickém šetření se shromažďuje relativně omezené množství dat od mnoha jedinců (nebo případů), v případové studii jde o zachycení složitosti případu o popis vztahů v jejich celistvosti.²⁹

Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem je devět rodin, které potřebovali pomoc ze strany OSPOD. OSPOD s nimi pracoval nebo stále pracuje. Analýza dokumentů probíhala v rámci města Brna. Všichni respondenti dopředu byli ujištěni o dodržení anonymity a ochrany osobních údajů.

5.2 Případové studie (kazuistiky)

Z důvodu ochrany osobních údajů respondentů nejsou uváděna jména, příjmení a data narození. Kazuistiky vybraných klientů ÚMČ Brno – Královo Pole.

Kazuistika rodiny č. 1

Dvě dcery a syn se narodili za trvání manželství rodičů. Spis rodiny je na OSPOD veden od roku 2007. Rodiče se chtěli rozvést a tak muselo být rozhodnuto o výkonu rodičovské zodpovědnosti. V tomto případě chtěl otec svěřením do výchovy své tři nezletilé děti. Všechny strany s tím souhlasily. Šetřením bylo zjištěno, že rodina žije v rodinném domě, který byl však neuklizený a špinavý. Děti byly v zanedbaném stavu, pomočovaly se, nedodržovaly žádnou hygienu. V rodině se začala pravidelně provádět sociální šetření. Postupně se domácnost změnila, bylo zde uklizeno a čisto. Také u dětí nastala změna. Začali chodit do školy upravené a čistě oblečené. Ve škole se lépe učily. Napomohla tomu i asistentka, která docházela do rodiny na výpomoc. Podporovala rodinu při úklidu domu, pomáhala dětem s přípravou domácích úkolů. Po rozvodu se matka odstěhovala ke svým příbuzným. Děti si nepravidelně brala na víkendy, ale nic s nimi nepodnikala. V roce 2009 se začaly opět vyskytovat problémy. Otec nezvládal výchovu dětí, splácel dluhy, na které mu vydělané peníze nestačily. V zaměstnání mu přibylo práce, a ještě se dal do opravy domu, ve kterém rodina bydlela. Opět byl v domě nepořádek, děti se špatně učily a ani nedodržovaly hygienu. Poté co byl otec zcela vyčerpan a nebyl schopen splácet dluhy (přišel i o dům), se s matkou domluvili, že si matka převezme děti do své výchovy. Ani v případě matky nebyla situace zcela v pořádku. Matka neměla stálé bydlení. Nejprve bydlela s dětmi u příbuzných, zde

²⁹ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007, s. 51

však byly dlouhotrvající neshody a tak si matka podala žádost o přijetí do azylového domu. Rodina v azylovém domě porušovala řád domu, a tak jim zanedlouho byla dána výpověď. Matka měla trvalý příjem peněz ze stálého zaměstnání, ale nezvládala splácet, vše co bylo potřeba a už vůbec ne ušetřit nějaké finance na vlastní bydlení. Velmi často mívala odpolední směny a tak na děti nikdo nedohlížel, děti se nepřipravovaly do školy, chodily domů až v pozdních nočních hodinách. Matka s dětmi nedocházela na lékařské vyšetření, na které měla (pomočování dětí). Otec si brával děti na návštěvu výjimečně. Bylo to z toho důvodu, že neměl vhodné bytové podmínky. Žil v bytě 1+kk. Kvůli splácení dluhů, měl akorát finance na obživu pro sebe. Děti v tomto případě neměly stabilní prostředí pro jejich příznivý vývoj, od rodičů neměly žádnou oporu. První dcera měla občasné problémy ve škole. Patřila prospěchově k horším ve třídě, ale snažila se. Chlapec byl výbušný, zlostný, měl kolísavé nálady a tak navštěvoval nejen psychologa, ale i psychiatra. Byl vulgární vůči matce nebo ji naopak ignoroval. Užíval proto léky, které měly uklidňující účinky. Druhá dcera už od počátku (co jsou vedeny na OSPOD) nevynikala přílišným zájmem o školu. Příprava na vyučování byla nedostatečná. V roce 2011 byly děti umístěny do krizového centra z důvodu ztráty bydlení (první dívka už ne, v té době byla již plnoletá). Chlapec zde pobýval jen přes víkendy, přes týden byl na internátu. Zpočátku byly děti klidné, ale pak se opět vyskytly problémy. Dívka chodila pozdě z vycházek, školní příprava žádná, začala lhát. Chlapec začal osahávat děvčata v krizovém centru, byl drzý na pracovníky centra. Dívka se začala sebepoškozovat a tak byla hospitalizovaná do dětské psychiatrické léčebny. Jelikož si matka mezitím našla bydlení v azylovém domě, chlapec se vrátil k matce. Hoch se celkem zklidnil, ale dívka se po návratu nezměnila. Provedla drobnou krádež, nechodila do školy a tak byla po předběžném opatření umístěna do dětského diagnostického ústavu. Po třech měsících byla umístěna do Dětského domova Tišnov. Zde byly opět výchovné problémy (záškoláctví, lhaní, porušení pravidel). Dívka nevidí ve škole žádnou budoucnost, nechce žádnou školu navštěvovat, nemá zájem dosáhnout nějakého vzdělání. Chybí jí hodně základních znalostí. Je u ní velká citová deprivace a zanedbání.

Zajímavé je, že matka měla také špatné dětství, pochází z podobné rodinné situace. Je souvislost mezi tím, jak ji její rodiče vychovali a jak ona teď sama se stará o děti?

Příčina selhání výchovy v tomto případě byla z důvodu zanedbávání dětí. Děti vyrůstaly v nestabilním prostředí, rodiče se o děti řádně nestarali, děti neměly zažité hygienické návyky. Dalším důvodem bylo, že rodina ztratila bydlení a tak děti musely být umístěny do krizového centra. Postupně se začaly vyskytovat i výchovné problémy.

U tohoto případu můžeme konstatovat, že zde došlo k transgeneračnímu přenosu. Matka, která prožila sama špatné dětství, převzala vzor chování svých biologických rodičů a nedokázala se o vlastní děti postarat. S rodinou se začalo pracovat až ve chvíli, kdy se rodiče rozváděli. Chlapec se vrátil k matce, ale dívka zůstala v ústavní výchově.

Kazuistika rodiny č. 2

Spis je veden na OSPOD od roku 2009. Partneri čekají narození dítěte, které si chtějí ponechat. Nemají však zajištěno řádné bydlení. Oba bydlí v chatové oblasti. Je to chata, ve které není ani voda, musí se chodit pro dříví do lesa na zatopení. Nemají nikoho z rodiny, komu by mohli dítě svěřit, než si opatří vyhovující bydlení. Matka má sice sestru, ale mají spolu špatný vztah. Rodičům nabídnuto umístění dítěte do kojeneckého ústavu. Matka není soběstačná, někdy se chová jako malé dítě. Stará se o ni její partner. Od praktického lékaře zjištěno, že je u matky diagnostikovaná lehká mentální retardace. K psychiatrovi nechodí, bojí se, že ji umístí do psychiatrické léčebny. Dítě se narodilo bez potíží, i přestože matka v těhotenství nenavštěvovala žádného lékaře. Dítě bylo po narození na základě předběžného opatření umístěno do kojeneckého ústavu. Na návštěvu za dítětem dochází oba rodiče, ale v neuspokojivém stavu. Mají na sobě špinavé oblečení, zapáchají a někdy jsou i opilí. Přitom mají možnost využít služeb Armády spásy, kde dostanou i čisté oblečení. Když přijdou na návštěvu za dítětem, matka se na dítě skoro ani nepodívá, nepohladí jej a ani nepochová, nenavazuje oční kontakt. Otec se snaží navázat vztah s dítětem, ale také to není ideální. Přesto však zájem o dítě mají, nezvažují adopci. Rodiče byli několikrát personálem kojeneckého ústavu napomenuti, aby dodržovali hygienu, obzvláště kvůli dítěti. Matka tvrdí, že má alergii (udělá se jí vyrážka) na prací prostředky i na mýdla. Je jí doporučeno, aby používala mycí prostředky určené pro děti, ty jsou šetrnější. Matka si uvědomuje, že pokud nebude dodržovat hygienu, tak ji k dítěti nepustí. Oba rodiče začnou o sebe více dbát. Rodiče se snaží zajistit bydlení, ale bezúspěšně. Začíná se proto řešit otázka pěstounské péče. Mezitím bylo po absolvovaných lékařských vyšetřeních zjištěno, že dítě možná není zcela zdravé. Proto se začnou dělat další vyšetření dítěte, ze kterých vyplývá, že dítě trpí dětským autismem, je u něj zjištěn disharmonický vývoj a má lehkou retardaci. Dítě je zatíženo dědičností od matky, vliv má i citová deprivace. V roce 2012 bylo dítě umístěno do dětského domova. Rodiče po dobu tří let, kdy dítě bylo v kojeneckém ústavu, nezvládli vyřešit svoji bytovou situaci. V dětském domově bylo dítě málo společenské, vyhýbalo se očnímu kontaktu, sociální kontakt byl nízký. Poté co dítě povyroستlo, si sice uvědomovalo, že za ním chodí rodiče, ale byl zvyklý jen na otce. Když ho matka chtěla pochovat, dítě

plakalo. Ještě ve stejném roce zájem rodičů o dítě poklesl. Protože dítě trpí dětským autismem, bylo umístěno do Dětského domova Ivančice. V Ivančicích je vzdělávací intervenční program přímo pro autisty, kde bude dítěti s tímto onemocněním poskytnuta kvalitní péče. Rodiče na konci téhož roku opět mají zájem o dítě, chtějí dítě nechat umístit blíže k Brnu nebo přímo do Brna. V Brně nebo v okolí Brna místo v dětském domově nebylo. I když rodiče projevíli opět zájem o dítě, doposud nevyřešili svoji bytovou situaci, a jsou neustále pod vlivem alkoholu.

Zde je příčina rozpadu rodiny vyjasněna už na začátku. Rodiče nemají kde bydlet, nemají tak zajištěno vhodné a stabilní prostředí pro dítě. Rodiče sice projevují zájem o dítě, ale chodí za ním pod vlivem alkoholu. V případě, že by rodiče měli zajištěno bydlení, musela by se ještě řešit závislost na alkoholu u obou rodičů. **Příčina, kvůli kterému dítě zůstalo v ústavní výchově, je citová deprivace. S touto příčinou souviselo zanedbání ze strany matky a žádný kontakt ze strany matky.** Předpokládá se, že by se matka nezvládla o dítě starat ani z důvodu své diagnózy. S rodinou se začalo pracovat až ve chvíli, kdy bylo zjištěno těhotenství ženy, která nebyla zcela zdravá.

Kazuistika rodiny č. 3

Spis je veden na OSPOD od roku 2004. Jedná se o rodinu, kde jsou rodiče velmi mladí a nevyzrálí. Při prvním porodu matka porodila dvojčata M. a V. (2004). Oběma rodičům bylo v roce 2004 necelých 18 let. S vlastními rodiči nejsou v kontaktu. V roce 2006 se jim narodila další dvojčata R. a G. V roce 2007 se narodilo další dítě L. V roce 2008 se narodila S. a v roce 2009 se narodila S. Některé děti (M., G., R.) měly vrozené vady. Matka se o ně zpočátku z důvodu jejich onemocnění nedokázala postarat, a tak docházela do kojeneckého ústavu, kde se učila jak se starat o své nemocné děti. Rodina bydlela v azylovém domě. Při sociálním šetření bylo zjištěno, že domácnost není v pořádku. Výchova dětí, které zůstaly s rodiči, neprobíhala řádně. Proto byl stanoven soudní dohled na děti (V., L.). Matka se po určité době zlepšila, měla uklizeno, zvládala se starat o děti. Otec dětí chodil do práce. V roce 2007 si rodiče zažádali o svěření dětí do jejich péče. Nejprve o jedno dítě (M.), aby bylo zjištěno, zda se matka dokáže postarat i o další děti. M. se vrátil do rodiny, ale moc dlouho stabilní situace netrvala. M. rodiče neměli rádi, odstrkovali jej. M. má bezlepkovou a bezmléčnou dietu. Matka tak měla starost navíc. M. ve třech letech neudržel stolici, a tak nosil plenu. Jedl své exkrementy. Po této situaci otec M. zbil. V roce 2008 otec dostal podmíněný trest na dva roky s trestem deseti měsíců za týrání svěřené osoby, týral osobu, která byla v jeho péči. Otec chodil do zaměstnání nepravdělně, rodina tak měla nedostatek

financí a musela se odstěhovat z azylového domu pro opakované nezaplacení nájmu. Matka po incidentu, kdy otec zbil M., odchází od otce dětí. Chce bydlet sama s dětmi. M. se vrátil do kojeneckého ústavu, R. a G. v kojeneckém ústavu zůstali také. S matkou tak zůstali jen V., L. a několikaměsíční S. a očekávané miminko S. V roce 2009 děti z kojeneckého ústavu (Centrum pro děti do tří let) odcházejí na základě rozsudku do Dětského domova Tišnov. Matka se přestěhovala na ubytovnu. Dle pravidelných šetření domácnosti bylo zjištěno, že V. špatně mluví, nechodí do žádné školky a poslechne matku jen po okřiknutí. L. se jeví jako zanedbané dítě. Ubytovna není vhodná pro děti. Je zde málo místa, sociální zařízení je umístěno na chodbě, matka platí vysoký nájem. Matka se chce proto přestěhovat do Domova sv. Markěty. Zde však není místo a je jí nabídnuto azylové bydlení v Moravském Krumlově. Do Moravského Krumlova nechce jít a tak si nachází jinou ubytovnu. Zde jsou podobné nedostatky jako u předchozí ubytovny. Bydlení matka s dětmi mění ještě alespoň dvakrát. Matka s dětmi k lékařům chodí nepravidelně. Celkově je péče o děti nedostatečná. Matka, i když údajně nežije s otcem, tak jsou neustále spolu viděny. Rodiče si myslí, že když oni sami nic nepodniknou pro zlepšení situace, udělá to za ně někdo jiný. Z tohoto důvodu dochází k situaci, kdy jsou ostatní děti odebrány matce a otci za přítomnosti policie. Děti jsou umístěny do Dětského domova Boskovice. Rodičům sděleno, ať dají své věci do pořádku a napraví situaci. Můžou si tak zažádat o děti. O děti, které jsou v Dětském domově Tišnov, rodiče nejevili zájem po dobu šesti měsíců, což je zákonná lhůta pro nezájem rodičů a tak můžou být umístěni do náhradní rodinné péče. M., G. a R. si v dětském domově neustále vynucují pozornost. Mají opožděný vývoj řeči. V roce 2011 začal chodit M. do školy. V roce 2012 začali chodit do školy G. a R.. Ve škole mají problémy, ale zvládají to. V. má také ve škole problémy (lže, je drzá a vulgární). L. je neukázněný. Rodiče pořád bez bydlení, ale snaží se jej zajistit. Nejeví však dostatečný zájem o děti.

Děti pocházejí z více sourozenců, je zde nedostatek financí. Matka nejeví zájem o děti v kojeneckém ústavě (byla pro ni velká zátěž, starat se o děti, které trpí zdravotní vadou), a zanedbává i děti, které zůstali v její péči. **Matka se dětem příliš nevěnuje, netráví spolu vzájemný čas a nekomunikují. Matka je velmi mladá, když má první dítě. Ve 23 letech má sedm dětí. Při takovém počtu dětí musí být výchova obtížná.** Matka ani otec tuto situaci nezvládají. S rodinou se nespolupracovalo, OSPOD se začal zajímat až ve chvíli, kdy se narodilo nezletilé matce dítě.

Kazuistika rodiny č.4

Spis je veden na OSPOD od roku 2009 kdy si P. šel na policii stěžovat, že ho matka s nevlastním otcem týrají. Policie tak předala zprávu na OSPOD. P. sdělil, že jej rodiče bijí a nedávají mu najíst. P. se narodil za dobu trvání manželství. Rodiče se rozvedli a P. byl svěřen do výchovy matky. Otec žije neznámo kde, je bezdomovec. Nezajímá se o syna. Matka se vdala podruhé. Dle provedeného šetření v rodině se P. tvrzení nepotvrdilo. Sousedi rodinu chválí, hlavně nevlastního otce, který je s P. často viděn, jak ho vozí do školy. Společně jezdí celá rodina na dovolenou. Zjištěno, že P. navštěvuje psychologa i psychiatra. K lékaři chodí P. řádně, dle lékaře se matka o dítě stará dobře. Někdy s P. na vyšetření chodí jeho nevlastní otec. P. má problémy ve škole, nechce se učit, nepřipravuje si domácí úkoly, po škole domů nechodí, vrací se až v pozdních nočních hodinách. P. má LMD, trpí poruchou chování a hyperaktivitou. Rodiče jsou trpěliví, důslední, klidní. Avšak nic nepomáhá. P. navštěvoval kvůli svým problémům SVP Help me. I po pobytu však problémy přetrvávají. Matka se stará ještě o dvě další děti – dvojčata kojence L. a P. +a tak je dost vyčerpaná a unavená. P. má rád své polorodé sourozence, pomáhá s péčí o ně, matce však říká, že mu v Help me bylo lépe a chce jít do „pastáku“. Dle zprávy z Help me: byla P. adaptace špatná, byl nesoustředěný, odmítal, předváděl se před ostatními. Pobyt mu nic nedal. Díky ADHD potřebuje individuální přístup. Dokázal se chovat hezky, ale jen výjimečně. Doporučení bylo, aby se věnoval nějakému sportu, aby se dostatečně vybil plus navštěvování nějaké volnočasové aktivity. Jako druhá možnost od SVP byl návrh na ústavní výchovu. P. sdělil, že se chce změnit, jen neví jak. I když sdělil, že se chce změnit i nadále lže, krade doma peníze, a ve škole je agresivní.

P. dobře vychází s prarodiči z otcovy strany. Prarodiče však P. navádí proti matce, protože se jim nelíbí její druhé manželství. V roce 2010 je P. kvůli F 911 - Nesocializovaná porucha chování umístěn do dětské psychiatrické léčebny. Po návratu z léčebny nastoupil opět do školy. Škola sdělila, že si myslí, že matka se chce P. zbavit a proto na něj „háže špínu“. P. je sice trochu vzteklý, ale rozhodně nepotřebuje asistenta a prospěch má v pořádku. Matka poukazuje nato, že P. je výborný herec a dokáže zahrát roli, tak jak se mu to hodí. P. navštěvuje organizaci Ratolest. Aktivity trvají v sobotu jen do dvanácti hodin, on se však vrací až pozdě večer, neustále nesplňuje, to co slibuje. V roce 2011 OSPOD doporučuje návštěvu psychologa v krizovém centru. Psycholog po rozhovoru s P. sdělil, že dle něj rodiče fyzicky týrají P. Dle psychologa P. mluví věrohodně. Sdělil, že si P. myslel, že bití k životu patří. Byl umístěn do krizového centra a případ byl předán policii. Policie však nepotvrdila

týrání a tak se P. vrátil k matce. Byl ustanoven soudní dohled. P. je rád, nechtěl jít do ústavní výchovy, chce být s matkou. Rodině bylo psychologem doporučeno navštívit manželskou a rodinnou poradnu. P. se po návratu domů nezměnil, opět lhal, kradl peníze. P. a prarodiče se vyjadřují, že by chtěli být spolu. Tzn. že prarodiče si zažádají o pěstounskou péči. Matka bude platit na dítě výživné a smí ho vidět dle dohody.

Na předběžné opatření se svěruje P. prarodičům. Zpočátku je P. poslušný, nelže, chová se výborně, chodí do školy. Postupem času však opět P. lže, krade, je drzý. Dědeček onemocní a babička sama nezvládá výchovu. I proto je žádost o pěstounskou péči zamítnuta. V roce 2012 je P. umístěn do dětského diagnostického ústavu. Poté umístěn do dětského domova se školou. P. je dle vyšetření dětinský, sociálně a citově nevypělý. Nedodržuje hygienu. Nebere léky, které má předepsané. Vztah s matkou spíše záporný. Na dovolenky si jej bere výjimečně. V roce 2013 se P. učí docela dobře a trochu se zklidnil, matka však už nejeví zájem.

Zde jsou důvodem výchovné problémy. Jak bylo řečeno, P. trpí poruchou chování, hyperaktivitou. Není pro něho lehké být chvíli v klidu, P. je neustále pod tlakem. Neví, jak vhodným způsobem upoutat pozornost a říci si o lásku. Nebyli zde bližší informace o otci, je možné že některé faktory mohl P. zdědit. **Komunikace má být otevřená a pravdivá i pro sdílení obtížných nebo delikátních věcí.** Rodina začala být v kontaktu s OSPOD až poté, co si P. stěžoval na policii na týrání. P. zůstal ve výchovné ústavě. Babička výchovu nezvládala a matka již nejevila zájem.

Kazuistika rodiny č. 5

Spis je veden na OSPOD od roku 2001, kdy K. provedl drobnou krádež v obchodě s potravinami. K. se narodil za trvání manželství. Na základě provedeného šetření u sousedů této rodiny se zjistilo, že o děti (K. a J.) se nikdo nestará. Děti zlobí, v domě rozbíjejí věci, jsou hlučné, nevychované. Rodiče vysedávají v hospodě. Na OSPOD byl poslán anonym (v něm uvedeno, že děti jsou zanedbané). Po šetření v rodině zjištěno, že matka pracuje brigádně, otec je na úřadě práce. Otec je alkoholik. V bytě celkem uklizeno, ale mohlo by to být lepší. Děti chodí čistě oblečené, se školou nejsou problémy. V domácnosti nefunguje elektřina ani plyn, z důvodu nezaplacení těchto služeb. Sousedům záleží na rodině a tak jim pomáhají (nechají matku vyprat oblečení u sebe, nebo ji nechají uvařit teplé jídlo pro děti). Matka se chce rozvádět s otcem dětí. Otec se nezajímá o rodinu, nehledá si zaměstnání, jen pije alkohol. Je zahájen soud o výkonu rodičovské zodpovědnosti – děti jsou v roce 2002 svěřeny do výchovy matce, ale stanovuje se soudní dohled. Další tři roky je

situace celkem stabilní, matka se snažila zaplatit dluhy, které měla. Domácnost vedla v pořádku. Otec dětí bydlí stále s rodinou. Matce neplatí výživné, je skoro neustále pod vlivem alkoholu. Přesto se však matka s otcem dohodla na nějakých malých splátkách výživného. V roce 2005 se situace zhoršila. Zjištěno, že K. má špatnou docházku do školy. Šetřením bylo zjištěno, že se v bytě nachází velký nepořádek, v ledničce není žádné jídlo, rodina trpí nedostatkem financí a opět narůstající dluhy. Matka již fyziky ani psychicky nezvládala situaci, ve které se s dětmi ocitla. Neustále pracovala, ale po zaplacení dluhů, neměli už skoro žádné finance na obživu. Otec dětí už nepřispíval vůbec na domácnost a ani výživné neplatil. Při sociálním šetření dále zjištěno, že Karel byl ve všední den doma ještě v 8:15 a tvrdě spal. Děti byly z důvodu zanedbání umístěny do krizového centra. Matka napravila nedostatky v domácnosti. Jen pokoj, kde spal otec dětí, zůstal velký nepořádek, ten matka odmítla uklidit. Finance jsou však i nadále špatné, děti se však vrací k matce. Rodina je neustále pod soudním dohledem. Postupem času se situace vrátila do původního stavu. Matka neustále pracovala, ale nestarala se o domácnost. Služby (plyn, elektřina) opět nefungovaly. Finance nepokryly všechny dluhy. Otec, i když měl stanovenou výživnou, jej matce neplatil. Byl pořád veden na úřadě práce a nevykonával ani žádnou brigádu. V roce 2008 si sousedé šli opět stěžovat a to už přímo na OSPOD, kde se vyjádřili k této špatné rodinné situaci, a ať rodině pracovníci pomohou. Děti byly opět umístěny do krizového centra. Matka více už nezvládala tíživou finanční situaci rodiny a tak souhlasila s umístěním do ústavní výchovy. Děti umístěny do diagnostického ústavu. Po třech měsících dle rozsudku umístěny do Dětského domova Dagmar. Matka jeví zájem o děti, ale stále má problémy s financemi. Byt, ve kterém dříve rodina bydlela, si převzali exekutoři. Matka si našla přítele a s tím si našli podnájem. Matka se snaží ušetřit nějakou korunu, ale jde to velmi pomalu. S dětmi se vídá, dochází ona za nimi, nebo oni k ní, ale nikdy ne na noc. Byt je velmi malý, a chlapani by neměli kde spát. Otec se ozve výjimečně. Děti jsou spokojené v dětském domově, jsou klidné. Školní prospěch u K. je trochu horší, ale snaží se. J. má školní prospěch lepší. V roce 2009 byl K. zřízen účet, budou mu tam spořeny finance. Projekt se jmenuje: „Startovné do života“ z nadačního fondu manželů Klausových. Prázdniny tráví na táborech společně s ostatními dětmi. V roce 2010 je K. 18 let, a tak přemýšlí, co bude dělat v budoucnosti. Úspěšně dokončí učební obor a chce začít bydlet sám. K. zařizeno chráněné bydlení pod Dětským domovem Dagmar. Pobyt je již dobrovolný, než si dokončí maturitu. Bratr J. k němu chodí často na dovolenky.

Prvopočátek byl nejspíše u otce, který byl alkoholik. Veškeré povinnosti tak zůstaly na matce kromě chodu domácnosti i obživa rodiny. **Je velice těžké všechno zvládnout sám, a tak jako další problém se objevil nedostatek financí. Matce tak nezůstal žádný čas, aby trávila s dětmi více času.** OSPOD se začal zajímat až na základě anonymu. Bratři jsou v kontaktu. Přestože jsou v ústavní výchově, nabízí zde možnost osamostatnění (startovní byty vedeny pod dětským domovem). Matka je se syny v kontaktu.

Kazuistika rodiny č. 6

A. se narodil partnerům. Matka má další tři děti z předchozích vztahů. N., J., D. A. je nejmladší z dětí. Spis je veden na OSPOD od roku 2008, kdy matka uvedla, že ji otec dítěte fyzicky napadá a vyhrožuje ji smrtí. Matka s otcem dítěte nevedla nikdy společnou domácnost ani nebyli manželé, po celou dobu se starala o A. matka. Přesto však žádá o svěřeni dítěte do své péče. V době, kdy se mělo rozhodnout o svěřeni dítěte do péče matky, zda vyhovět žádosti, bylo zjištěno, že matka s otcem vedou společnou domácnost a žijí spolu, proto byla žádost zamítnuta jako bezdůvodná. V roce 2009 začal opět otec A. vyhrožovat matce smrtí, napadal ji a fyzicky napadal i její ostatní děti kromě A. byl odsouzen na dva roky se zkušební dobou na pět let. Byl nad ním stanoven dohled probačního pracovníka. Musel docházet na protialkoholní léčení. Mezitím se A. dopustil drobných krádeží v obchodě s potravinami. Syn matku přestal respektovat, otec v tomto jednání syna ještě navádí proti matce a ostatním členům rodiny. Otec sdělil synovi, když se mu nebude něco líbit, má členy rodiny zmlátit. Otec tak neustále snižuje autoritu matky. OSPOD navrhuje asistenta do rodiny, nikdo však není volný. Matka uzavře dohodu s otcem, že bude mít syna ve své péči. Mimosoudní dohoda zní: syn se svěruje do výchovy otce. N. je těhotná a plánuje se svým přítelem samostatný život. J. je na úradě práce, ale jinak nic nedělá. Možná je drogově závislý. Ti jsou však již plnoletí. D. začíná být v období puberty, kdy má své názory a je drzá, užívá marihuanu. Někdy se tak s A. doplňují v nevhodném chování vůči matce. Otec si zajistil zaměstnání v zahraničí a tak je opět syn svěren do výchovy matky. D. a A. jsou problémoví, ale pod hrozbou ústavní výchovy slibují nápravu, je jim ustanoven soudní dohled. V roce 2009 se otec vrátil ze zahraničí a opět napadl matku a tak je vykázán z bytu, sousedi potvrdili útok na matku. Matka se po tomto incidentu přestěhovala s dětmi do jiného bytu. V roce 2010 se D. a A. opět zhoršili jak chováním, tak i prospěchem ve škole. A. je ve škole podprůměrný, dostal sníženou známku z chování a to 3. stupně. Do školy chodí zanedbaný, špinavý, nemytý, nenosí pomůcky do vyučování. Dokáže si vyvolat zvracení tak, že mu je pořád nevolno. Kreslí po sobě rád nacistické znaky, satanistické znaky, uznává

Adolfa Hitlera. Ve škole říká, že s otcem může kouřit, sledovat celou noc TV. Matka se snaží spolupracovat s OSPOD, ale už tuto situaci nezvládá. Matku syn pořád nerespektuje a otec ho v tom neustále podporuje. Byly vyčerpány všechny výchovné metody. Soudem stanovený dohled nesplňuje svůj účel. A. začne tvrdit, že jej matka týrá. Otec vyhrožuje matce, že ji zabije, pokud týrá A. Matka opět uzavře mimosoudní dohodu s otcem, že se otec bude o A. starat a matka bude platit výživné. D. své chování nezlepšila a tak je umístěna do diagnostického ústavu. Otec po několika týdnech zjišťuje, že A. se chová velmi špatně, školní prospěch je špatný a lže. Rodiče se domluví, že chtějí dát A. poslední šanci a tak se k sobě vracejí. A. nabídnuta možnost, že přes týden bude bydlet na internátu a domů bude chodit jen na víkendy. A. je na internátu a nastává u něj zlepšení. Matka chce i z tohoto důvodu D. zpět do své péče, ale to může až po půl roce od nabytí právní moci rozsudku. Žádosti se vyhoví, pokud budou splněny určité podmínky jak na straně matky, tak i na straně D. V roce 2010 A. pokračuje ve zlepšení chování, ale je neustále nemocen, absence je dlouhodobá. Ve škole je nepřipraven, nenosí pomůcky. A. je však klidný, jeho chování je v pořádku. Zjištěno, že je hodně adaptován na matku. Vyskytuje se otázka, zda matka nepodporuje A. v jeho absenci ve škole. Nebo je opravdu tak často nemocný? Musí být doloženy lékařské zprávy. I přes velkou absenci je dle sdělení školy internát vhodnější řešení než ústavní výchova, A. jen potřebuje přísný dohled. Mělo být soudní jednání, ve kterém se mělo rozhodnout o umístění A. do ústavní výchovy. Soudce si vyžádal podrobnější zprávy ze školy a od lékaře. Soud byl tak odročen. A. možná nechce být na internátu, možná proto je tak často nemocen. V roce 2011 se otec porval se skinheadem, těžce jej zranil. Otec umístěn do VTOS. U této potyčky byl přítomen i A. Po tomto incidentu A. navštěvuje psychologa a tak školní docházka opět kolísá. A. je velmi závislý na svém otci a tak je to pro něj velmi bolestivé, když vidí svého otce ve vazbě. Psycholog radí, ať navštíví otce ve vězení a promluví si spolu. Psycholog doporučil A. začít navštěvovat i psychiatra. A. po dobu docházky k psychologovi do školy jezdil z domu, měl tak pocit jistoty. Když se měl vrátit na internát do původního režimu, z internátu utekl. Pokud A. z internátu utekl, matka jej vždy dovedla zpět. K matce se chování v nepřítomnosti otce opět zhoršilo. Přestal respektovat matku, byl k ní drzý, vulgární, nepřátelský. Bylo důvodné podezření, že se sebepoškozuje. Možná i užívání návykové látky. V roce 2012 matka syna nezvládá, od té doby co je otec ve vězení se chování zhoršilo. Napadá matku, říká ji, aby zemřela. Je ohrožen příznivý vývoj nezletilého, je nebezpečný sobě i svému okolí. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se navrhuje vydání předběžného opatření, kterým by byl nezletilý

A. umístěn do dětského diagnostického ústavu. A. se však nezměnil. Stále kouřil, utíkal z diagnostického ústavu, byl nevladatelný. Dovolenky byly povoleny, matka si A. brala domů. Matka zjistila, že si syn s otcem píše. V těchto dopisech matku opět pomlouvají, vulgárně matce nadávají. Matka už nechce mít s otcem nic společného. Syna si chce brát jen na dovolenky. A. je umístěn do Dětského domova se školou Bystřice pod Hostýnem.

Jako hlavní příčina ústavní výchovy je výchovný problém. Je zde možnost dědičnosti, ale je zde také více faktorů, které dítě ovlivňují zvenku např. prostředí, ve kterém vyrůstá. Nejen násilí v rodině bylo nevhodné chování pro dítě, ale také užívání alkoholu rodičem může dítě negativně ovlivnit. Dítě už od dětství vidělo, že otec matku fyzicky napadá, matku nerespektuje a ještě jej navádí, aby činil to samé. Dalo by se říct, že syn matku spíše využívá, citově vydírá. V nepřítomnosti otce, vyhledává matku, jakmile je však otec nablízku, je to otec koho respektuje, na kom je závislý. **Příčina je nerespektování matky jak ze strany otce, tak i syna.** OSPOD začal spolupracovat s rodinou, až ve chvíli, kdy matka úřadu sdělila, že ji manžel napadl. Dítě zůstalo v ústavní výchově.

Kazuistika rodiny č. 7

M. v roce 2006 provedl drobnou krádež v obchodě s potravinami, napadl spolužáka. Je velmi agresivní, lehce se nechá vyprovokovat. Od té doby je spis veden na OSPOD. M. se narodil za dobu trvání manželství. Rodiče se rozvedli. Otec se přestal po rozvodu o M. zajímat a ani neplatil výživné. Matka se po druhé vdala, má dalšího syna. Ten je zdravotně postižený, M. se však k němu chová velmi hezky. Matce byla doporučena návštěva SVP Help me kvůli M. problémům v chování. Dále ji bylo doporučeno, ať M. navštěvuje volnočasové aktivity, kde se může vybit. Po návštěvě v Help me se M. chování ještě více zhoršilo. Začal šikanovat učitelku ve škole, fyzicky napadal spolužáky, nosil do školy loveckou dýku. Na základě vícečetného šetření a získaných informací z okolí rodiny se zjistilo, že matka s manželem mají negativní vztah k M. Matka nechce nebo neumí M. pomoci. Matka synovi snižuje sebevědomí, má absenci citového zázemí. M. agresivita se tak stupňuje. Marek odeslán do dětské psychiatrické léčebny. I nadále zůstává agresivní. Přestoupil na jinou školu, ale přesto to nepomohlo, do školy vůbec nechodil. Přestoupil tedy ještě znovu na jinou školu, chování se opět nezměnilo. Matka syna nevládá, je bezradná. Působí však velmi chladně, co se týče této situace. Zjištěno, že je matkou šikanován, svoji agresivitu si vybíjí jinde. V léčebně šikanoval ostatní děti. Začne navštěvovat SVP. Nějaký čas se zdá, že SVP pomohlo. Ale přichází se na přestupky, užívání marihuany. M. je umístěn do dětského diagnostického ústavu a za provedené přestupky se mu ukládá dohled probačního úředníka.

Po třech měsících umístěn do Výchovného ústavu, dětského domova se školou Moravský Krumlov. V roce 2011 se dostal M. na učební obor kuchař v Moravském Krumlově. V dětském domově je slušný, má dohled probačního úředníka. V létě téhož roku se však s chováním opět zhoršil. Školní prospěch je průměrný, ale chování je velmi špatné. Ničí školní majetek. Je drzý, má problémy s kázní. Nedodržuje to, co slíbí, nechce již nadále studovat. Na podzim je mírné zlepšení v chování, M. je však hodně lenivý, nechce se učit, jen sedět u PC. Matka jej doma nechce, dle matky mu ústavní výchova svědčí. Na dovolenky si jej bere domů. M. sám uznává, že kdyby byl v Brně s matkou, nevyučil by se, nechodil by do školy. Proto mu je na žádost prodloužena ústavní výchova do devatenácti let než dostuduje. Je to už dobrovolný pobyt.

Zde se vyskytuje psychické týrání. Na první pohled není vidět tento způsob týrání. Je to však o to horší, že dítěti sice nezůstanou jizvy na těle, ale jizvy na duši. Další problém je M. vysoká agrese, což by mělo znamenat výchovný problém. Bylo to však zapříčiněno psychickým týráním. Protože byl doma šikanován, neměl daleko k tomu, aby M. začal šikanovat někoho ve svém okolí. OSPOD začal být v kontaktu s rodinou ve chvíli, kdy nezletilý provedl krádež. Rodina už tak dříve spolupracovala s OSPOD. Ústavní výchova v tomto případě dítěti spíše svědčila, M. si sám podal žádost o prodloužení ústavní výchovy.

Kazuistika rodiny č. 8

M. a I. se narodili partnerům. V rodině jsou další děti, tyto děti mají jiného otce. S., S., A., A. S tímto otcem matka je rozvedená, ale žijí ve společné domácnosti. V roce 2005 začal být M. velmi drzý a špatně se choval. Od té doby je veden spis na OSPOD. M. se však sám polepšil, nebylo potřeba více pomoci od OSPOD. Sice byl pořád drzý, ale zlepšil se. V roce 2008 se začal špatně chovat I. Prospěch ve škole byl horší. Chtěl být středem pozornosti za každou cenu. M. začal chodit na diskotéky. I přes zákaz matky navštěvoval diskotéky. Matce přišlo nevhodné v tak v nízkém věku navštěvovat noční diskotéky, a vracet se domů v pozdních nočních hodinách. M. si zase stěžoval, že ho matka nikam nepouští a ostatní děti jeho věku přitom můžou být venku. Přestal chodit do školy, začal užívat drogy. Matce byla doporučena návštěva SVP Help me. Jelikož je rodina sociálně slabá, matka to odmítla, nechce zbytečně dávat finance zařízení, které chlapci ani navštěvovat nebudou, protože se chlapci nechtějí změnit. Nebude je podporovat na úkor jiných dětí. Chlapci nezměnili své chování a tak jsou oba umístěni do dětského diagnostického ústavu. Zde slibovali nápravu svého chování. Matka jim proto dala šanci, a tak se vrátili domů. V roce 2010 se opět oba

dva chlapci začali špatně chovat, nechodili do školy, byli drzí. Chlapci nikoho nerespektovali. Byli tak opět umístěni do diagnostického ústavu. Po třech měsících byl M. umístěn do Dětského domova se školou Jihlava, I. byl umístěn do Výchovného ústavu, dětského domova se školou Králíky. Chlapci potřebují pevné vedení, matka je velmi ochranná a nedůsledná. Chlapci jezdí na dovolenky domů, ale zde svým špatným chováním ovlivňují jeden druhého. Matka se bojí, že jsou v kontaktu s otcem, má obavy, že jsou od něj „naočkováni“ a že by mohli utéct do zahraničí na falešný pas a tak matce způsobit další problémy. M. citově vydíral matku, „pokud si mě nechceš vzít domů, nevolej mi“. Matka tak opět podléhá tlaku a chce si M. převzít do péče. Nejprve jeho, a když zvládne jeho výchovu, může si zažádat i o I. M. nastoupil první ročník učebního oboru a ze začátku se dobře učil. Změna ovšem netrvala dlouho. M. přestal chodit do školy. M. je chytrý chlapec, jen se mu nechce učit, nemá žádný podnět, proto, aby se učil a chodil do školy. Tak se vrací do dětského domova se školou. I. pokračoval ve svém špatném chování. Začal v dětském domově krást. Když si jej matka brala na dovolenky, utíkal neustále z domu. Matka jej proto odmítá nadále si brát na dovolenky, protože to nemá smysl. Ibrahim si našel dobrého kamaráda, s kterým vychází. Ještě lépe vychází s jeho matkou. Matka kamaráda mu umožnila vést zahálčivý život. Nechodil do školy, chodil k matce kamaráda. Ta tak porušila rozhodnutí soudu. I když matka sdělila, že chlapce už nechce do své péče, po žádosti chlapců o další šanci, přemýšlí o jejich prosbě. Než se matka rozhodne, zda děti převezme do své péče, chlapci opět poruší svůj slib. A tak matka nad nimi láme hůl. Nechce chlapce, dělají rodině jen ostudu. Nebere si je ani na dovolenky. V roce 2012 M. ohrožoval na životě klienta dětského domova. Proto se odsuzuje na 4 měsíce, se zkušební dobou 18 měsíců a stanovuje se dohled nad mladistvým. V roce 2013 se trest M. promíjí – amnestie prezidenta České republiky.

Důvod, proč se takto chlapci chovají je, že rodinné prostředí není dostatečně podmětne, aby je směřovalo k pozitivnímu vývoji jejich osobnosti. **V rodině je absence mužské authority.** Matka selhává v závažných rozhodnutích a podléhá vlivům svých synů. **Zde jsou znát výchovné problémy.** Jak jsem zmínila, prostředí ve kterém chlapci vyrůstali, nebylo dost podmětne pro příznivý vývoj chlapců. **Ačkoliv byl v rodině otec sourozenců, nepůsobil na chlapce jako mužská autorita.** OSPOD se začal o rodinu zajímat až ve chvíli, kdy se chlapec začal velmi špatně chovat. Chlapci zůstali v ústavní výchově.

Kazuistika rodiny č. 9

D. se narodil partnerům. Matka se pak provdala za jiného muže a s ním měla dceru J. Spis je veden na OSPOD od roku 2005 kvůli svěřeni dcery do výchovy matky. Rodiče se rozvádějí. Děti byly svěřeny do výchovy matky, matka však má s výchovou velké problémy. Děti jsou citově deprivované, jsou velmi lehce ovlivnitelné, matka má silnější vazbu na J. D. se sebepoškozoval a tak byl umístěn do dětské psychiatrické léčebny. J. byla svěřena do výchovy otce. Matka si našla nového přítele. Pokud by se D. měl vrátit do výchovy k matce, musí se vypracovat znalecký posudek na matku, druhá matka a J. J. s novým přítelem matky nevychází, proto ani matku nenavštěvuje, jen velmi zřídka, D. nový přítel matky nevdává. D. dochází do hostitelské rodiny, kde se mu rodina naplno věnuje, jezdí na výlety. Ústavní výchova je však dle hostitelské rodiny nutná. Z psychiatrické léčebny umístěn do Dětského domova Tišnov. Doma nejsou pro něj vytvořeny vhodné podmínky. J. stále zůstává v péči otce. V dětské psychiatrické léčebně měl nevhodné sexuální chování k dívkám. Na dovolence u matky zůstal s přítelem matky a se svými kamarády doma. Matka šla do hospody, v době nepřítomnosti hlídal děti přítel matky. V nepřítomnosti matky pustil dětem (13 a 11 let) erotický film, dal jim cigarety a podal jim alkohol. Matka se vrátila domů opilá. Další den řekli matka s přítelem D., ať nic neříká, o tom co se stalo předchozí noc. D. to však v domově řekl, a tak bylo zahájeno trestné stíhání na druhá matka a matku. Matka pak s přítelem D. psali nevhodné zprávy na Facebooku. Matka mu řekla, že jej zavrhl. Ptá se ho, proč lže a proč ji nepřeje lásku. Matka má nevhodné chování vůči D. V minulosti s ním řešila problémy jejího vztahu s druhem. Naopak důležité informace co se týkalo bydlení zamlčela. Matka neplatila nájem a tak byla vystěhována. Byla možnost náhradní rodinné péče (s vlastním otcem se nestýká, matka trestně stíhána). Má však velmi špatný prospěch ve škole, nevhodné chování, je šikanován od ostatních dětí. David zůstane v ústavní výchově do 18 let. Ijemu to tak vyhovuje. Chodí na návštěvy do hostitelské rodiny. Širší rodina také projevuje zájem o návštěvy. D. tak s J. navštěvují své příbuzné ze strany matky. Matka nejeví o syna zájem.

Zde se objevuje zanedbání ze strany matky. Zanedbání je propojené i s psychickým týráním, kdy matka upřednostňuje jedno z dětí. Matka vyčítá synovi události, které se staly její vinou. Matka je trestně stíhána. Komunikace má být otevřená a pravdivá i pro sdílení obtížných nebo delikátních zájmů.

5.3 Interpretace a analýza výsledků

V případové studii byly zjišťovány odpovědi na výzkumné otázky. Případová studie se skládala z devíti kazuistik. Jedna kazuistika – jedna rodina. Počet dětí v rodině nebyl stanoven. V rodinách se objevuje jedno dítě až sedm dětí v jednom případě. Ve výzkumu nebyla stanovena věková hranice dětí. Kazuistiky se týkají pouze jedné brněnské městské části. Tato městská část byla vybrána z důvodu ochoty a vstřícnosti pracovníků daného úřadu.

Výzkumná otázka č. 1

Nejčastější příčiny selhání výchovy v rodině?

Nelze jasně říci, která příčina byla nejčastější. Příčin je v každé rodině několik. Některá vyplouvá více na povrch, některé příčiny se zobrazí až při bližším seznámení s rodinou. Nelze ani vždy jednoznačně určit, která ta příčina byla prvotním spouštěčem problémů. Často se vyskytovala příčina: nedostatek financí, zanedbání dítěte, výchovné problémy. Ojedinele se vyskytovala příčina nízký věk rodiče, nemoc rodiče, transgenerační přenos výchovy.

Výzkumná otázka č. 2

Pracovalo se s rodinou již dříve, než se rodina ocitla na OSPOD?

Jen v ojedinělých případech se pracovalo s rodinou již před vznikem závažného problémů. Problémy se vyskytují neohlášeně. V případě dětí se děje něco už delší dobu než vypukne velký problém. V případě závislosti rodiče na návykových látkách se může určitě pracovat s rodinou dříve. Rodina sama od sebe nehledá pomoc.

Výzkumná otázka č. 3

Podarilo se vrátit dítě do původní rodiny?

Ve všech případech zůstalo dítě v ústavní výchově. V jednom případě dospívající dítě si samo určilo, že chce zůstat v ústavní výchově. Většina rodičů v těchto kazuistikách ztratila zájem o dítě. Zlomila nad dítětem pomyslnou hůl. V jedné rodině zůstal kontakt dětí s matkou, ústavní výchova jim poskytla postupné osamostatňování.

5.4 Dílčí závěr z předložených kazuistik

Předložené kazuistiky byly vybrány ze zaevidovaných případů OSPOD Královo Pole - Brno. U vybraných případů se jednalo o rodiny, ze kterých byly odebrány děti do ústavní výchovy. Příčiny selhání výchovy byly různorodé. V některých případech se jednalo o stejné příčiny selhání výchovy. Nejčastěji se vyskytovalo zanedbání ze strany rodičů. Tato příčina nebyla jediná. Navazovaly na tyto příčiny i další důvody, které vedly k odebrání dítěte do ústavní výchovy. Příčina zanedbání byla v souvislosti s nedostatkem financí. Rodina neměla, kde bydlet, rodina měla nízký příjem. Zanedbání bylo také v souvislosti užívání návykových látek jedním z rodičů. V některých rodinách chybí mužská autorita, respekt k rodičům. To jsou hodnoty, které se rodiče a děti vzájemně učí. Výchova se nesmí podcenit, musí být už stanovena pravidla od dětství. Dále si mi potvrdila i příčina selhání jako nedostatek správné komunikace, sdělování delikátních věcí a nedostatek trávení společného času. V ojedinělých případech byla příčina selhání výchovy nízký věk rodičů nebo nemoc rodiče. Problém s výchovou dítěte se může týkat každého rodiče, ať mu je osmnáct nebo třicet let. Předpokládá se však, že při vyšším věku rodiče, má rodič již zkušenosti, je rozumově vyspělý. V kazuistice, kdy matce nebylo při prvním porodu ani osmnáct let a porodila dvojčata, ke všemu se zdravotní vadou se dalo předpokládat, že matka nezvládne výchovu. Za pomoci podpůrných organizací snad mohla, ovšem při vyšším počtu dětí v tak mladém věku, finanční nejistotě, nespočetná změna v bydlištích to již byla velmi nízká pravděpodobnost, že by tuto situaci zvládla. V případě nemoci matky se také dalo předpokládat, že výchovu dítěte nezvládne. Někdy jsou extrémní případy, které bohužel vedou k odebrání dítěte z rodiny a umístění mimo rodinu, ve většině případů do ústavní výchovy. Patří sem samozřejmě i týrání (tělesné nebo psychické), sexuální zneužívání. Pokud by se však pomáhalo rodinám, kde není situace natolik vyhrcoená jak posledně zmiňovaných případech. Náprava by mohla uspět a nemuselo by tolik dětí končit v ústavní výchově.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnuje etice a morálce při výchově dětí. Cílem práce bylo zjistit, z jakých příčin selhává výchova v rodině. Dále bylo zjišťováno, zda s rodinou spolupracuje nějaká organizace nebo OSPOD již před vznikem problému. Teoretická část vychází především z odborné literatury a internetových zdrojů. V první kapitole je popisována funkce rodiny. Kapitola druhá se zaměřuje na výchovu dětí. Popisuje výchovu v rodině a ve společnosti. Zaměřuje se na rodičovství. Kapitola třetí se věnuje pojmům etika a morálka. Vysvětluje rozdíl mezi těmito dvěma disciplínami a zároveň důležitost obou při výchově dítěte. Kapitola čtvrtá je zároveň poslední v teoretické části. Tato kapitola vyjmenovává možné příčiny selhání výchovy v rodině. Předkládá důležité body komunikace mezi dětmi a rodiči. Především však odkazuje, co děti vzkazují rodičům. Výzkumná část je pak přímo zaměřena na zjištění příčin selhání v praxi v rámci OSPOD v Brně. Výzkum byl proveden pomocí devíti kazuistik. Kromě toho, že kazuistiky byly obtížné na čtení, příčiny selhání výchovy se často opakovaly. Nikdy to také nebyla jen jedna příčina, bylo to více důvodů, které vedly k odebrání dítěte z rodiny. Především se však jednalo o nedostatek financí, mnohdy spojené i s otázkou bydlení. Další častý důvod bylo zanedbání. Rodiče se neuměli nebo nemohli postarat o své dítě. Rodiče byli velmi mladí a nedokázali se postarat o své děti. V některých kazuistikách byla příčina zanedbání návyková látka, kterou rodič užíval a nebyl tak schopen se o své dítě postarat. V některých rodinách se už dříve vyskytl výchovný problém, bohužel se však s rodinou nepracovalo a tak se problém rozrostl. Příčiny selhání byly různorodé. Jedna věc však byla společná. S rodinou se nepracovalo před tím, než se problém rozrostl do větších rozměrů. Začalo se až ve chvíli, kdy už sanace rodiny začala být obtížná. Kromě napravování a urovnání vztahů v rodině, musela rodina splňovat i určité podmínky, aby se dítě mohla navrátit do své rodiny. Bohužel v těchto případech se návrat dítěte/ dětí do jejich rodiny nezdařil. Děti vyrůstaly v ústavní výchově. V dnešní společnosti existuje spousta organizací, která pomáhá nejen jednotlivcům, ale i rodinám s jejich problémy. Rodina nevyužívá této pomoci. Nechává problémy růst. Rodina se může stydět za své problémy. Rodina se může bát požádat o pomoc, aby nevypadala špatně, že si neumí poradit sama. Jsou to pouze nepodložené domněnky. Důležité je si uvědomit, že rodina na sobě musí chtít pracovat. Důležité je si uvědomit, že děti jsou budoucnost světa a nikomu nepatří. Nejsou jen nějaká věc, která se odloží, když se vyskytne první problém. Děti jsou rodičům propůjčeny a rodiče mají nelehký úkol je vypravit do světa. Rozhodně není lehké stát se rodičem, ale když už se člověk stane jednou rodičem, musí si uvědomit,

že on má tu největší zodpovědnost za dítě, které se mu narodilo. V množství organizací a úřadů, které v České republice existují, si může vybírat ke komu si přijít pro pomoc, radu. Můžou se vyskytnout potíže, které jsou velmi vážné a opravdu mohou rodiči bránit ve výkonu rodičovství. Měla by to ovšem být ojedinělá záležitost. Pokud se přes veškerou pomoc rodina nedokáže vzchopit, pak nastupuje teprve stát. Který by měl mít nástroje k tomu, aby rodina mohla zůstat rodinou. V posledních letech se stát v této sféře velmi zlepšil, ale jak ukazuje výzkum pořád to není dostatečné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Biddulph, Steve. Tajemství výchovy šťastných dětí. Praha: Portál, 2011, 136 s. ISBN 978-80-262-0032-1
- Dobson, James. Láska musí být neústupná. Praha: Návrat domů 1999, 220 s.
- Gavora, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido 2000, 208 s. ISBN 80-85931-79-6
- Jandourek, Jan. Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012, 258 s. ISBN 978-80-247-3679-2
- Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- Kunze Petra – Salamander Catharina. Malé děti potřebují rituály. Brno: Computer Press 2011, 128 s. ISBN 9788025134054
- Matějček, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, s.r.o. 1994, 108 s. ISBN 80-7178-853-8, 1994
- Matějček, Zdeněk. Co kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál 2013, 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7
- Matějček, Zdeněk. Děti, rodina a stres. Praha: Galén 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X
- Matějček, Zdeněk. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada 2004, 184 s. ISBN 978-80-247-0870-6
- Matějček, Zdeněk. Rodiče a děti. Praha: Avicenum 1986, 336 s. ISBN 08-011-86
- Matějček, Zdeněk. Škola rodičů. Praha: Maxdorf, s.r.o. 2000, 285 s. ISBN 80-85912-29-5
- Matoušek, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9
- Možný, Ivo. Rodina a společnost. 2. vyd. Praha: SLON 2006, 312 s. ISBN 978-80-86429-87-8
- Procházka, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada 2012, 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5
- Sobotková, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál 2012, 224 s. ISBN 978-80-262-2017-2
- Švaříček, Roman., Šed'ová, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál 2007, 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6

Řezáč, Jaroslav. Sociální psychologie. Brno: Paido 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6

WEISS, Petr a kol. Etické otázky v psychologii. Praha: Portál, s.r.o. 352 s.

ISBN 978-80-7367-845-6

Citované právní normy

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, v platném znění

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/funkcni-rodina> [cit. 2016-04-27]

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/afunkcni-rodina> [cit. 2016-04-27]

<http://prevence.sananim.cz/node/126> [cit. 2016-04-27]

<http://kuhv.vscht.cz/files/uzel/0017037/Etika%20v%C3%BDchovy%20studijn%C3%AD%20text%20k%20projektu%20-%20final.pdf> [cit. 2016-04-27]

<http://www.azrodina.cz/1885-vzajemna-komunikace-rodic-dite> [cit. 2016-04-27]

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. A podobně.

atd. A tak dále.

č. Číslo.

např. Například.

tzn. To znamená.

tzv. Takzvaně.

